OMUL POLITIC

[sau *Despre regalitate;* dialog logic]

SOCRATE THEODOROS STRĂINUL SOCRATE CEL TÎNĂR

SOCRATE Multă recunoştinţă aş putea zice că îţi datorez, Theodoros, pentru cunoştinţa cu Theaitetos şi, de asemenea, cu Străinul[1].

THEODOROS Îndată însă, Socrate, îmi vei datora întreită recunoştinţă; şi aceasta, după ce ei îţi vor fi înfăţişat omul politic şi filosoful.

SOCRATE Bine, dragă Theodoros, dar putem spune că am auzit tocmai un astfel de lucru de la un atît de bun cunoscător al calculului si geometriei?[2]

THEODOROS Ce anume, Socrate?

SOCRATE Faptul de a da valoare egală fiecăruia dintre cei doi oameni, care se deosebesc între ei mai mult prin cinstea de care se bucură, decît prin proporţia aceea specifică artei voastre[3].

THEODOROS Bine zici, pe Ammon, zeul nostru[4], Socrate; şi cu dreptate, şi, de asemenea, pe baza unei foarte bune memorii mi-ai criticat greşeala de calcul. Dar discuţia cu tine privitoare la aceasta o voi relua mai apoi. Tu, însă, Străinule, nu-ţi pierde deloc bunăvoinţa faţă de noi, ci alege în continuare ca subiect fie omul politic, fie filosoful şi, după ce ai ales, expune-l amănunţit.

STRĂINUL Tocmai aceasta trebuie să facem noi în continuare, Theodoros, odată ce ne-am şi apucat de treabă într-o problemă; şi nu trebuie să renunţăm mai înainte de a ajunge la capăt şi cu aceasta. Dar ce-ar trebui să facem, oare, cu Theaitetos acesta?

THEODOROS La ce te referi?

STRĂINUL Să-l lăsăm, oare, să se odihnească puţin, înlocuindu-l cu colegul său de palestră, cu tînărul Socrate? Sau cum altfel mă sfătuieşti?

THEODOROS Înlocuieşte-l, aşa cum spui; căci, fiind tineri amîndoi, vor suporta mai uşor toată dificultatea discuţiei, dacă sînt lăsaţi să-şi tragă puţin sufletul.

SOCRATE Şi nici n-ar fi de mirare, Străinule ca amîndoi să aibă de undeva o anumită înrudire cu mine. Chiar voi spuneţi că unul pare să-mi semene după aspectul feţei, iar celălalt după numele identic cu al meu şi această denumire conţine un fel de familiaritate. Şi întotdeauna trebuie să refacem bucuroşi, prin convorbiri, cunoştinţa cu cei înrudiţi cu noi. Cu Theaitetos eu însumi mi-am împletit ieri gîndurile[5] şi chiar adineaori[6] l-am auzit răspunzînd; cu Socrate, însă, deloc; trebuie, deci, să-l cercetez şi pe el. Mie, însă, îmi va răspunde mai tîrziu[7]; să-ţi răspundă ţie acum!

STRĂINUL Aşa să fie. Ei, tinere[8] Socrate, auzi ce spune Socrate?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Eşti de acord, deci, cu ce spune?

SOCRATE CEL TÎNĂR Chiar foarte de acord.

STRĂINUL Se pare că din partea ta nu-i nici o piedică; la fel, ba încă şi mai puţin, trebuie să fie şi din partea mea. Dar, după sofist, este necesar, după părerea mea, să cercetăm amîndoi omul politic; spune-mi deci: trebuie pus şi acesta printre cei ce au cunoaştere ştiinţifică, sau cum altfel?

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că da!

STRĂINUL Trebuie, deci, să divizăm ştiinţele tot la fel ca atunci cînd am cercetat şi subiectul anterior?[9]

SOCRATE CEL TÎNĂR Numaidecît!

STRĂINUL Dar, tinere Socrate, îmi pare că, în fapt, nu trebuie aşezaţi în aceeaşi secţiune.

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar atunci?

STRĂINUL În alta.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa se pare.

STRĂINUL Aşadar, pe unde am putea găsi cărarea spre ştiinţa politică? Căci trebuie s-o găsim şi trebuie ca, separînd-o de toate celelalte, să-i imprimăm o singură pecete; apoi, desemnînd toate celelalte cărări care se îndreaptă în direcţii diferite drept o altă specie, să determinăm spiritul nostru să conceapă toate ştiinţele ca fiind constituite din două specii[10].

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar asta este treaba ta, Străinule, cred eu, iar nu a mea!

STRĂINUL Trebuie, însă, să devină şi a ta, tinere Socrate, în cazul în care o vom clarifica împreună.

SOCRATE CEL TÎNĂR Bine ai spus!

STRĂINUL Prin urmare, aritmetica şi alte cîteva arte înrudite cu ea nu sînt ele lipsite de orice aspect practic si nu deţin ele numai faptul de a cunoaşte?

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa este.

STRĂINUL Pe de altă parte, la rîndul lor, artele care se referă la dulgherie — sau la orice fel de activitate manuală — posedă ştiinţa, ca şi cum ea ar creşte deodată cu acţiunea, şi ele — ştiinţă şi practică — colaborează la producerea, prin intermediul lor, a obiectelor, inexistente mai înainte.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum altfel, dar?

STRĂINUL Împarte acum toate ştiinţele după acest criteriu, dînd unei grupe numele de *ştiinţe practice,* celeilalte pe cel de *ştiinţe teoretice*[11].

SOCRATE CEL TÎNĂR Fie cum vrei! Deci există două specii ale ştiinţei considerate ca întreg.

STRĂINUL Dar, oare, vom numi noi om politic şi suveranul, şi stăpînul unei case, şi pe administratorul ei, ca şi cum am înţelege prin toate acestea un singur lucru, sau am putea spune că sînt tot atîtea arte cîte nume au fost date? Dar, mai degrabă, urmează-mă pe altă cale!

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe care?

STRĂINUL Pe aceasta: dacă cineva, care-i un simplu particular, este capabil să-i dea un sfat unui medic public[12], oare, n-ar trebui să-i dăm acestuia acelaşi nume de artă ca aceluia căruia el îi dă sfatul?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Cum adică? Să zicem că un ins oarecare, care este un simplu particular, este capabil să dea sfaturi altuia care domneşte peste nişte ţinuturi; oare, nu vom spune că el posedă ştiinţa pe care trebuie să o posede cîrmuitorul?

SOCRATE CEL TÎNĂR Vom spune, desigur!

STRĂINUL Dar ştiinţa adevăratului rege este ştiinţa regală?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Iar cel care a dobîndit-o, fie că s-ar întîmpla să fie cîrmuitor, fie simplu particular, cu totul pe drept va fi numit „regal", în conformitate cu această artă a sa?

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe drept, desigur!

STRĂINUL Şi deopotrivă şi administratorul, şi stăpînul.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum adică?

STRĂINUL Cum? Oare, situaţia unei gospodarii mari şi dimensiunea unui oraş mic se vor deosebi în vreun fel în privinţa cârmuirii?[13]

SOCRATE CEL TÎNĂR În nici un fel.

STRĂINUL Aşadar, referitor la problema pe care tocmai o examinăm, este clar că ştiinţa privitoare la toate acestea este una singură; dacă am numi-o fie ştiinţă regală, fie politică, fie economică, nu este nici o diferenţă aici?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum altfel?

STRĂINUL Dar este la fel de clar că orice suveran, pentru a-şi menţine puterea, se încrede în mică măsură în braţele şi în tot corpul său, în comparaţie cu inteligenţa si cu forţa spiritului său.

SOCRATE CEL TÎNĂR Evident.

STRĂINUL Vom spune, aşadar, cu voia ta, că regele este mai apropiat de ştiinţa teoretică, decît de artele manuale şi, în general, de ştiinţa practică.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu !

STRĂINUL Însă vom pune noi, oare, toate acestea — ştiinţa politică şi omul politic, ştiinţa regală şi omul regal[14] — la un loc, ca şi cum ar fi o unitate?

SOCRATE CEL TÎNĂR Evident!

STRĂINUL Oare, n-am progresa mai uşor, dacă, după aceea, am diviza ştiinţa teoretică?

SOCRATE CEL TÎNĂR Chiar foarte uşor!

STRĂINUL Concentrează-ţi atenţia şi vezi dacă nu observăm în aceasta o separaţie naturală.

SOCRATE CEL TÎNĂR Care anume?

STRĂINUL Aceasta. Aveam, nu-i aşa, o artă a calculului?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Ea făcea parte în mod sigur, după părerea noastră, dintre artele teoretice.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Şi ce altă funcţie îi vom atribui noi ştiinţei calculului, după ce ea a făcut cunoscută diferenţa dintre numere, decît aceea de a emite judecăţi despre cele cunoscute?

SOCRATE CEL TÎNĂR Chiar, ce altă funcţie?

STRĂINUL De pildă, nici un arhitect nu este el însuşi muncitor, ci conducătorul muncitorilor.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL El depune o activitate de cunoaştere şi nu una manuală.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa este!

STRĂINUL Deci, pe drept s-ar putea spune că el participă la ştiinţa teoretică.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cu siguranţă!

STRĂINUL Dar acestuia, după ce a emis judecăţi în privinţa celor cunoscute, nu-i rămîne, cred, doar să pună punct şi să plece, aşa cum făcea cel care calcula, ci el trebuie să indice fiecăruia dintre muncitori ce are de făcut, pînă cînd aceştia termină ceea ce le-a fost comandat.

SOCRATE CEL TÎNĂR Adevărat!

STRĂINUL Aşadar astfel de arte, ca şi toate ce sînt legate de ştiinţa calculului, sînt teoretice, iar cele două genuri ale ştiinţelor teoretice se deosebesc între ele prin aceea că unele judecă, altele îndrumă?

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa pare a fi.

STRĂINUL Deci: dacă în ştiinţa teoretică, luată ca întreg, am distinge o parte *directivă* şi o alta *critică*[15], am putea spune că am divizat-o corect?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da. După părerea mea, cel puţin!

STRĂINUL Dar, desigur, este de dorit să existe un acord între cei ce acţionează în comun.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL De ne-am înţelege noi ca şi pînă acum, ne-am putea lipsi bucuroşi de părerile altora!

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Hai acum, spune: în care din aceste două arte trebuie să punem omul regal? oare, în cea critică, considerîndu-l ca pe unul care doar reflectează, sau, mai degrabă, vom considera că ţine de ramura directivă, ca unul care comandă?

SOCRATE CEL TÎNĂR În aceasta din urmă, mai încape îndoială?

STRĂINUL Acum ar trebui să vedem dacă am putea diviza în vreun fel şi arta directivă, la rîndul ei. Eu cred că ea se divide astfel: aşa precum arta negustorului se deosebeşte de cea a celui care-şi vinde el însuşi produsele proprii, tot astfel îmi pare că se deosebeşte genul regalităţii de cel al crainicilor.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum?

STRĂINUL Negustorii, după ce au procurat din altă parte marfa vîndută într-un fel mai întîi de alţii, o vînd la rîndul lor pentru a doua oară.

SOCRATE CEL TÎNĂR Chiar aşa!

STRĂINUL La fel şi specia crainicilor: primind ea ordine gîndite şi poruncite de alţii, le porunceşte, la rîndul ei, a doua oară altora.

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte adevărat!

STRĂINUL Dar atunci, cum? În felul acesta vom confunda arta regalităţii cu cea hermeneutică[16], cu cea a comandantului de vîslaşi, a ghicitorului, a crainicului şi cu multe alte arte înrudite cu acestea, ca unele care — toate — au de-a face cu faptul de a porunci? Sau, poate, vrei ca, aşa cum am procedat pînă acum prin comparaţie, tot prin comparaţie să continuăm şi în privinţa numelui, de vreme ce se întîmplă ca acest gen al celor care cîrmuiesc prin autoritate proprie să nu aibă un nume; pe această cale, oare, să le divizăm, punînd pe de o parte genul regalităţii în grupa celor *autodirective,* pe de alta, pe toate celelalte, fără a ne mai face griji în privinţa lor şi lăsîndu-l pe vreun altul să le dea nume? Căci noi avem de cercetat cîrmuitorul, şi nu opusul lui.

SOCRATE CEL TÎNĂR Exact aşa!

STRĂINUL După ce, aşadar, genul autodirectiv a fost judicios delimitat de celelalte, deosebindu-l prin opoziţia dintre caracterul străin, în cazul acelora, şi caracterul propriu al puterii exercitate, în cazul său, n-ar trebui, oare, ca şi pe acesta să-l cercetăm la rîndul lui, spre a vedea dacă nu avem în el vreo diviziune adecvată?[17]

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că da!

STRĂINUL Şi se pare că o şi avem; dar, continuă diviziunea odată cu mine urmărindu-mă îndeaproape.

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce fel?

STRĂINUL Oare, nu vom găsi că toţi cîrmuitorii, oricîţi am putea noi concepe, care se folosesc de puterea de a comanda, acţionează cu scopul de a produce[18] ceva?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Şi nu este greu deloc să împărţim în două toate cele produse.

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce fel?

STRĂINUL Dintre toate, unele sînt animate, cred eu, altele inanimate.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Tocmai prin referire la acestea vom diviza partea directivă a ştiinţei teoretice, dacă am vrea s-o facem.

SOCRATE CEL TÎNĂR în ce fel?

STRĂINUL Asociind o parte eu producerea celor inanimate şi pe cealaltă cu producerea celor animate; si, în felul acesta, deja întregul se va fi divizat în două.

SOCRATE CEL TÎNĂR Întocmai.

STRĂINUL S-o lăsăm la o parte de-acum pe una dintre ele, s-o luăm pe cealaltă şi, luînd-o, s-o divizăm şi pe aceasta, privită ca un tot, în două părţi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi pe care dintre acestea două spui că ar trebui s-o luăm în discuţie?

STRĂINUL Sigur că pe cea care se referă la cîrmuirea celor animate. Căci, desigur, ştiinţa regalităţii n-a comandat niciodată celor inanimate, precum ştiinţa arhitecturii, ci, fiind

mai nobilă, numai celor animate şi numai în legătură cu acestea şi-a cîştigat dintotdeauna puterea.

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr!

STRĂINUL Iar în privinţa naşterii şi creşterii celor vii s-ar putea observa că există o grupă de animale cu creşterea individuală[19] şi alta de animale care au în comun grija creşterii puilor adunaţi în turme.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa este!

STRĂINUL Iar cît priveşte omul politic, vom găsi că el nu cunoaşte o creştere individuală, ca în cazul celui care-şi îngrijeşte boul sau al celui care-şi îngrijeşte calul, ci el seamănă mai degrabă cu crescătorul de cai si cu crescătorul de boi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cel puţin înfăţişat ca acum, aşa pare.

STRĂINUL Dar cum să numim grupa vieţuitoarelor cu creşterea în comun a tuturor membrilor: animale „cu creştere în turmă" sau „cu creştere colectivă?"[20].

SOCRATE CEL TÎNĂR Oricum, dacă convine raţionamentului.

STRĂINUL Bine, tinere Socrate; dacă vei veghea să nu te preocupi prea mult de cuvinte, cu vîrsta te vei arăta tot mai bogat în înţelepciune! Dar acum să facem cum ai poruncit: oare, înţelegi că s-ar putea arăta că această creştere în turmă are un dublu aspect şi că se poate face ca şi cercetarea noastră să se îndrepte nu asupra celor două părţi, luate la un loc, ci asupra uneia dintre jumătăţi?

SOCRATE CEL TÎNĂR Mă voi strădui. Şi îmi pare că una dintre aceste părţi este cea referitoare la oameni, cealaltă la animale.

STRĂINUL Cu cea mai mare străduinţă, într-adevăr, şi cu cel mai mare curaj ai făcut această diviziune! Dar, pe cît ne stă în putinţă, să nu ni se mai întîmple acest lucru!

SOCRATE CEL TÎNĂR Care anume?

STRĂINUL Să nu mai opunem o parte mică altor numeroase părţi mari; şi aceasta fără să luăm în considerare specia; dimpotrivă, partea să aibă cu sine specia sa. Este grozav să desprinzi imediat ceea ce ai de cercetat de rest; numai să fie corect! Aşa şi tu adineaori, crezînd că ai realizat o diviziune bună, ai grăbit raţionamentul văzînd că acesta se îndreaptă spre om. Căci, prietene, nu este un lucru sigur să faci diviziuni foarte mici; însă este mai sigur să înaintezi în raţionament prin divizare pe jumătăţi; astfel se vor observa mai uşor particularităţile lor. Acest lucru este important pentru orice cercetare[21].

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce sens, Străinule, spui aceasta?

STRĂINUL Să încerc să mă exprim mai clar, din bunăvoinţă pentru firea ta, tinere Socrate. Dar în momentul de faţă este imposibil să lămurim aceste lucruri fără să ne scape ceva. Trebuie să încercăm să ducem mai departe, chiar şi cu puţin, această problemă, spre o clarificare mai bună decît mai-nainte.

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar în ce sens spui tu că noi nu am procedat corect adineaori cînd am divizat?

STRĂINUL În sensul că tot aşa ar greşi cineva care, dorind să împartă neamul omenesc în două, ar diviza, aşa precum fac cei mai mulţi de pe aici, punînd pe de o parte neamul „grec", considerîndu-l o unitate deosebită de celelalte, şi, pe de alta, pe toate celelalte neamuri, numindu-le cu un singur cuvînt — „barbari"; chiar dacă ele sînt nenumărate, distincte şi neînţelegîndu-se în vorbire unele cu altele; şi din cauza acestei singure denumiri ei cred că această diviziune reprezintă un singur neam. Sau aşa cum ar greşi cineva, care ar crede că împarte numerele în două specii separînd o miriadă din toate, ca şi cum ar separa o specie, şi punînd pentru tot restul numerelor un singur nume, crezînd, şi de astă dată, că ar obţine un alt gen opus celuilalt. Dar şi mai bine şi mai exact s-ar putea diviza, atît pe specii, cît şi dihotomic, dacă s-ar împărţi numerele în pare şi impare, neamul omenesc[22] în gen masculin şi gen feminin, iar lidienii şi frigienii sau alte neamuri s-ar putea lua separat,

opunîndu-i celorlalţi, doar atunci cînd este imposibil să demonstrezi că fiecare secţiune este în acelaşi timp şi gen şi parte.

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte adevărat. Dar, Străinule, cum am putea înţelege mai exact lucrul următor, şi anume că genul şi partea nu sînt acelaşi lucru, ci sînt diferite unul faţă de altul?

STRĂINUL O, tu prea-bunule, nu-i un lucru lipsit de importanţă ceea ce propui tu să lămurim! Dar ne-am îndepărtat deja mai mult decît trebuie de la subiectul propus, şi tu îmi ceri să ne îndepărtăm şi mai mult. Să ne întoarcem acum la el, fiind un lucru mai potrivit, iar subiectul pe care tocmai l-ai propus să-l lăsăm pe altă dată, cînd vom avea timp mai mult, spre a-l lămuri ca nişte adevăraţi cercetători. Dar fereşte-te să crezi că ai auzit de la mine o explicaţie exactă în această problemă!

SOCRATE CEL TÎNĂR În care anume?

STRĂINUL În aceea că specia şi partea sînt lucruri diferite între ele.

SOCRATE CEL TÎNĂR Adică?

STRĂINUL Adică faptul că atunci, cînd întîlnim specia, este obligatoriu să existe şi partea acestui lucru pentru care ea este specie: dar nu este deloc necesar ca partea să fie şi specie. În acest sens şi nu în celălalt să afirmi de acum înainte, că au fost spuse de mine aceste lucruri, tinere Socrate!

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa va fi!

STRĂINUL Acum, spune-mi ce urmează!

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce anume?

STRĂINUL Precizează acel punct de unde digresiunea noastră ne-a îndepărtat atît! Am foarte clar impresia că de acolo, de unde tu, întrebat fiind cum s-ar putea împărţi arta creşterii în turmă a vieţuitoarelor, ai răspuns cu foarte mare siguranţă că există două genuri de astfel de vieţuitoare, şi anume: genul uman, pe de o parte, şi un altul singur, al tuturor celorlalte vieţuitoare, pe de alta.

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr!

STRĂINUL Şi mi-ai arătat clar că tu crezi că, luînd o parte, poţi îndepărta restul, ca fiind un singur gen, de vreme ce, numindu-le animale, tu aveai un singur nume pentru toate.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi acestea sînt adevărate!

STRĂINUL Dar acelaşi lucru l-ar face, dacă ar fi înzestrată cu raţiune, orice altă vieţuitoare, precum cocorul sau oricare alta: aceasta ar diviza după aceleaşi principii ca şi tine, opunîndu-i pe cocori, consideraţi ca un tot, celorlalte vieţuitoare; şi astfel, scoţîndu-se în evidenţă pe sine însuşi şi luîndu-le la un loc pe toate celelalte vieţuitoare dimpreună cu omul, ar da acestora ca nume nu altul decît pe cel de „animale”. Să încercăm, deci, să ne ferim de orice raţionament de acest fel!

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar cum?

STRĂINUL Să nu mai divizăm neamul vieţuitoarelor luat ca întreg, ca să nu ni se mai întîmple acelaşi necaz.

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că n-ar mai trebui deloc să ni se întîmple aşa ceva!

STRĂINUL Căci tot în felul acesta am greşit şi mai înainte.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum adică?

STRĂINUL Pentru noi partea directivă a ştiinţei teoretice era asociată genului numit creşterea animalelor, mai exact, *creşterea animalelor care trăiesc în turmă.* Aşa-i?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Atunci, pentru acel caz, trebuie să divizăm întreg neamul de vieţuitoare în două, şi anume în domestice şi sălbatice. Primele, avînd o natură care admite îmblînzirea, se numesc domestice, celelalte, neavînd-o, sălbatice.

SOCRATE CEL TÎNĂR Bine!

STRĂINUL. Cît despre această ştiinţă pe care o căutăm noi, ea se aplica şi se aplică la animale domestice, şi anume la *cele domestice care trăiesc în turmă.*

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Să nu mai divizăm, deci, ca atunci, avînd în vedere, doar întregul, şi nici să nu ne grăbim să ajungem mai repede la ştiinţa politică. Căci graba ne-a făcut să suferim si acum necazul, ca-n proverb.

SOCRATE CEL TÎNĂR Care necaz?

STRĂINUL Deoarece nu am divizat fără grabă, am ajuns la capăt mai încet.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi-i bine că s-a întîmplat aşa, Străinule!

STRĂINUL Aşa să fie! Să încercăm să reluăm de la capăt diviziunea artei creşterii în comun; poate, astfel, însăşi discuţia îţi va arăta mai uşor ceea ce tu te grăbeşti să defineşti. Şi acum răspunde-mi!

SOCRATE CEL TÎNĂR Da. Ce?

STRĂINUL Un lucru dintre cele despre care, poate, ai auzit adesea, căci eu ştiu că nu ai văzut tu însuţi peşti din cei ce trăiesc în Nil sau în eleşteele regale. Dar poate că ai văzut mai degrabă, din aceia care trăiesc în lacuri la noi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur, din aceştia am văzut adesea, iar despre ceilalţi am auzit de la mulţi.

STRĂINUL Şi despre cîrdurile de gîşte şi de cocori ştii şi crezi că există, chiar dacă n-ai cutreierat cîmpiile tesaliene.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL De aceea te-am întrebat toate acestea, căci, în conformitate cu criteriul hranei acestor vieţuitoare de turmă există un *gen acvatic* şi altul *terestru.*

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa şi este!

STRĂINUL Iar acum nu crezi şi tu că trebuie să împărţim în două ştiinţa creşterii în comun a vieţuitoarelor, rezervînd pentru fiecare din acestea partea corespunzătoare din această ştiinţă? Astfel vom putea numi o parte „ştiinţa creşterii animalelor acvatice", iar pe cealaltă, „ştiinţa creşterii animalelor terestre".

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa cred.

STRĂINUL Şi astfel nu vom mai căuta să aflăm de care din părţi ţine ştiinţa regală; căci oricui îi este clar!

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Deci, oricine ar putea diviza neamul vieţuitoarelor terestre care-şi duc viata în turmă.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum?

STRĂINUL Împărţindu-le în *zburătoare* şi *mergătoare.*

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte adevărat.

STRĂINUL Şi atunci? Fără îndoială că omul politic trebuie căutat la cele mergătoare. Sau nu crezi că şi cel mai puţin inteligent, ca să zic aşa, ar spune că aşa crede?

SOCRATE CEL TÎNĂR Ba cred şi eu!

STRĂINUL Trebuie apoi să arătăm că grupa animalelor mergătoare se împarte în două, precum numerele adineaori.

SOCRATE CEL TÎNĂR Clar!

STRĂINUL Şi spre ţelul spre care ne poartă raţionamentul se pare că duc două căi: una mai scurtă care divizează opunînd o parte mică alteia mari, şi alta mai lungă, care se ţine însă mai aproape de ceea ce am lămurit mai înainte, şi anume că trebuie să împărţim pe cît se poate în jumătăţi. Ne este permis s-o urmăm pe aceea pe care am dori-o!

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar cum? pe amîndouă nu-i posibil?

STRĂINUL Deodată, nu, fiinţă minunată, dar pe rînd sigur că este posibil.

SOCRATE CEL TÎNĂR Ei bine, eu le voi alege pe amîndouă pe rînd!

STRĂINUL Este simplu, căci nu ne-a mai rămas mult; la început, sau chiar la mijlocul drumului, ne-ar fi fost mai greu să realizăm ceea ce ne propunem. Dar acum, dacă şi tu vrei aşa, să mergem pe calea cea mai lungă; căci, nefiind încă obosiţi o vom străbate mai lesne. Fii atent, deci, la diviziune!

SOCRATE CEL TÎNĂR Spune!

STRĂINUL Cele mergătoare şi trăind în turme dintre cele domestice pot fi şi ele împărţite în două grupe, după natura lor.

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe ce criteriu?

STRĂINUL Pe acela că unele sînt lipsite de coarne si „altele cornute.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa se pare.

STRĂINUL Divizînd acum ştiinţa creşterii celor mergătoare şi folosindu-te de cuvîntul „parte", atribuie-l fiecăreia dintre cele două diviziuni. Căci, dacă ai vrea să le dai acestora nume, te-ai complica mai mult decît trebuie.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum trebuie deci să spun?

STRĂINUL Astfel: fiind divizată în două ştiinţa creşterii animalelor mergătoare, un domeniu al acesteia se potriveşte părţii din urmă ce cuprinde *cornutele,* celălalt celei care grupează *animalele fără coarne.*

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa să fie, deci, numite! Căci pare a fi îndeajuns de clar.

STRĂINUL Iar regele ... cred că ne este clar că el păstoreşte o turmă fără coarne.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu fie clar?

STRĂINUL Împărţind-o apoi şi pe aceasta în părţi mai mici, să încercăm să i-o atribuim acestuia pe cea care i se cuvine.

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Ai prefera s-o împărţim în *animale cu copita despicată* şi *animale cu copita întreagă,* sau în *animale de rasă încrucişată* şi *animale de rasă pură?* căci ştii ce-i asta, cred!

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce anume?

STRĂINUL Faptul că, de exemplu, din cai şi măgari pot apărea pui comuni.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Şi mai ştii că tot restul acestei turme de animale domestice nu cunoaşte încrucişarea între rase.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Şi atunci cu care pare a avea legături omul politic: cu cele de rasă încrucişată sau cu cele de rasă pură?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cu cele de rasă pură, evident!

STRĂINUL Acum îmi pare că şi aceasta trebuie divizată în două, ca si cea de mai-nainte.

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că trebuie!

STRĂINUL Deci avem deja împărţit în detaliu, cu excepţia acestor două genuri, întreg neamul vieţuitoarelor, în măsura în care sînt domestice şi de turmă. Căci neamul cîinilor nici nu merită să fie socotit în rîndul celor care trăiesc în turmă.

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că nu; dar aceste două genuri, după ce criteriu le-am putea diviza?

STRĂINUL După cel conform căruia, justificat, divizaţi voi, Theaitetos şi cu tine, căci doar vă ocupaţi cu geometria.

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar care anume?

STRĂINUL După diagonală, desigur şi apoi după diagonala diagonalei.

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce sens spui asta?

STRĂINUL Natura pe care şi-a dobîndit-o neamul nostru al oamenilor a creat, nu-i aşa, un alt fel de mers decît cel al diagonalei la puterea a două picioare?[23]

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa şi nu altfel!

STRĂINUL Iar mersul celuilalt gen, la rîndul lui, reprezintă, ca putere, diagonala puterii noastre, căci această putere este, prin firea ei, de două ori două picioare.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu fie aşa! Şi aproape că ştiu ceea ce urmează să-mi lămureşti!

STRĂINUL Sigur, căci, după toate acestea, oare nu observăm că în diviziunile noastre s-a iscat o nouă situaţie din acelea demne de rîs?

SOCRATE CEL TÎNĂR Care anume?

STRĂINUL Aceea că neamul nostru omenesc este luat la un loc şi pus să se întreacă cu neamul cel mai nobil si, totodată, şi cel mai nepăsător[24].

SOCRATE CEL TÎNĂR Văd ... şi întîmplarea este foarte nostimă!

STRĂINUL Ei, şi ce? Nu-i verosimil, oare, ca acelea ce sînt mai încete[25] să ajungă la capăt şi cele din urmă?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da, desigur!

STRĂINUL Nu observăm, dar, că regele apare cel mai demn de rîs, de vreme ce concurează împreună cu turma sa şi aleargă în acelaşi rînd cu bărbatul cel mai bine pregătit pentru această viaţă nepăsătoare?[26]

SOCRATE CEL TÎNĂR Întocmai!

STRĂINUL Abia acum, tinere Socrate, a devenit mai clar ceea ce am spus atunci în discuţia noastră despre sofist.

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce anume?

STRĂINUL Anume că această metodă de argumentare nu s-a preocupat de ceea ce este important mai mult decît ceea ce nu este astfel, că ea nu a onorat mai puţin ceea ce este mai mic, decît ceea ce este mai mare; şi că întotdeauna, conformă cu ea însăşi, determină ceea ce este mai adevărat.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa-mi pare.

STRĂINUL Aşadar, după acestea, ca nu cumva să mi-o iei nu înainte întrebîndu-mă care este calea cea mai scurtă spre definirea regelui, lasă-mă să ajung eu înaintea ta acolo!

SOCRATE CEL TÎNĂR Cu multă plăcere!

STRĂINUL Aş zice, deci, că trebuie să divizăm numaidecît vieţuitoarele mergătoare în *grupul celor bipede,* în opoziţie cu *grupul celor patrupede,* observînd că neamul omenesc este luat laolaltă doar cu înaripatele; să împărţim din nou genul vieţuitoarelor de turmă bipede în *bipede fără pene* şi *bipede cu pene;* după ce va fi fost făcută şi această disociere şi, de asemenea, după ce arta cîrmuirii oamenilor va fi fost clarificată, aducîndu-l pe omul politic şi regal şi tocmai aici punîndu-l conducător, să-i încredinţăm frîiele cetăţii fiindcă acestea îi sînt potrivite şi fiindcă ştiinţa aceasta lui îi aparţine[27].

SOCRATE CEL TÎNĂR Bine mi-ai răsplătit raţionamentul, achitîndu-te ca de o datorie, şi, punînd digresiunea drept cîştig, chiar l-ai înmulţit!

STRĂINUL Acum, întorcîndu-ne la început, hai să construim din aproape în aproape, pînă la capăt, explicarea denumirii de artă a politicului!

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte bine!

STRĂINUL Aşadar, după părerea noastră, din ştiinţa teoretică, la început a fost separată o parte directivă şi din aceasta o parte numită, prin comparaţie, autodirectivă. Creşterea animalelor, la rîndul ei, a fost desprinsă din ştiinţa autodirectivă ca gen al acesteia şi nu cel mai neînsemnat dintre ele. Din genul creşterii animalelor s-a desprins specia animalelor crescute în turmă; din aceasta, la rîndul ei, cea a animalelor mergătoare, iar din specia mergătoarelor a fost separată arta creşterii vieţuitoarelor lipsite de coarne. Apoi, numind o parte nu mică a acesteia din urmă, ştiinţa creşterii rasei pure, o obligăm să strîngă la un loc trei semnificaţii, dacă vrem s-o cuprindem într-o singură denumire. Secţiunea desprinsă din aceasta, singura care a mai rămas din turma bipedă, este *cea a păstoririi oamenilor* şi chiar acesta este *obiectul cercetării noastre,* adică: ceea ce este numit atît regal, cît şi politic[28].

SOCRATE CEL TÎNĂR Întocmai!

STRĂINUL Dar, tinere Socrate, oare am şi înfăptuit ceea ce tu ai spus că aşa este?

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce anume?

STRĂINUL Adică am răspuns întru totul suficient la ceea ce ne-am propus? Sau tocmai acest lucru — îndeosebi el! — reprezintă defectul cercetării noastre: adică ea ajunge, cumva, la o definiţie, dar aceasta nu este întru totul definitiv realizată?

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce sens?

STRĂINUL Voi încerca eu să fac şi mai clar pentru amîndoi ceea ce gîndesc acum.

SOCRATE CEL TÎNĂR Spune numai !

STRĂINUL Aşadar printre multe arte care ne apar ca arte ale păstoritului se află una, şi anume cea politică, precum si preocuparea sa pentru o anume turmă?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Şi argumentarea noastră a stabilit că ea reprezintă nu creşterea cailor şi nici a altor animale, ci chiar ştiinţa vieţuirii în comun a oamenilor.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa.

STRĂINUL Să vedem, în fapt, diferenţa dintre regi si toţi ceilalţi păstori.

SOCRATE CEL TÎNĂR Care este aceasta?

STRĂINUL Mă întreb dacă vreunui alt păstor decît regele, cineva, purtînd nume de la altă artă, i-ar putea spune şi ar putea pretinde că este şi el părtaş cu acesta la creşterea turmei.

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce vrei să spui?

STRĂINUL De exemplu: tu ştii că toţi negustorii, agricultorii, brutarii şi, pe lîngă aceştia, gimnaştii şi tot neamul medicilor ar putea să se înfrunte cu cei care păstoresc oamenii, şi pe care noi i-am numit oameni politici, spunînd cu perfectă îndreptăţire că lor le revine grija creşterii oamenilor, şi nu numai a turmelor omeneşti, dar chiar şi a celor care le conduc.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi, oare, n-ar spune pe drept aceasta?

STRĂINUL Poate! Şi acest lucru îl vom cerceta noi, dar ceea ce ştim deja este că văcarului nimeni nu i-ar contesta nimic din ce ţine de arta sa, ci crescătorul de animale este şi cel ce le duce la păşune, şi medicul lor, chiar şi cel ce le duce la împerechere, şi mai ştim că el singur se pricepe la moşitul puilor şi la îngrijirea mamelor lehuze. Mai este, de asemenea, priceput la jocuri şi muzică, atîta cît pot înţelege animalele după firea lor, şi nu este altul mai priceput în a le potoli şi a le îmblînzi atrăgîndu-le, executînd atît cu instrumentele, cît şi doar din gură muzica potrivită pentru turma sa. Şi procedeul este acelaşi şi în cazul celorlalţi păstori. Sau nu?

SOCRATE CEL TÎNĂR Ba chiar aşa!

STRĂINUL Aşadar, cum am putea obţine o definiţie corectă şi potrivită pentru rege, de vreme ce îl desemnăm pe acesta păstor şi crescător al turmei omeneşti numai alegîndu-l din mii de competitori?

SOCRATE CEL TÎNĂR În nici un fel!

STRĂINUL Oare, pe drept ne-am temut adineaori bănuind că s-ar putea întîmpla să trasăm o schiţă a omului politic, dar că deloc nu am putea ajunge să-l reprezentăm cu exactitate, decît numai dacă, îndepărtînd pe toţi cei care se învîrtesc în jurul său şi-şi dispută cu el funcţia de păstor şi separîndu-l de aceştia, l-am înfăţişa doar pe el pur?

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr, foarte pe drept!

STRĂINUL Chiar acest lucru trebuie să-l facem noi, tinere Socrate, dacă voim ca, la sfîrşit, cercetarea noastră să nu ne facă de ruşine.

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar aşa ceva nu trebuie să se întîmple nicidecum!

STRĂINUL Aşadar trebuie ca, pornind de la început să înaintăm pe o altă cale.

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe care, dar?

STRĂINUL Amestecînd aici şi puţină joacă; pentru că trebuie să ne folosim de o bună parte dintr-un mit mare, şi după aceea, desprinzînd, aşa cum am procedat mai înainte, parte după parte, să ducem cercetarea noastră pînă la punctul culminant[29]. Sau nu aşa trebuie?

SOCRATE CEL TÎNĂR Ba chiar aşa!

STRĂINUL Iar acum îndreaptă-ţi toată atenţia, precum fac copiii, spre istorisirea mea! Dealtfel, nici tu nu eşti prea departe de anii copilăriei.

SOCRATE CEL TÎNĂR Spune-o, dar!

STRĂINUL Există, aşadar, şi va mai exista încă, printre multe şi felurite legende din vechime, şi minunea cu cearta, atît de mult istorisită, în legătură atît cu Atreus, cît şi cu Thyestes. Căci ai auzit, desigur, şi îţi aminteşti ce se spune că s-a întîmplat atunci.

SOCRATE CEL TÎNĂR Te referi, probabil, la semnul mielului de aur.

STRĂINUL Nicidecum, ci la cel în legătură cu schimbarea apusului şi răsăritului soarelui şi al altor astre, astfel că, exact de unde răsar acum, în acelaşi loc apuneau atunci, şi răsăreau din partea opusă; într-adevăr, cînd a depus mărturie în favoarea lui Atreus, a făcut Divinitatea această schimbare în sensul poziţiei de acum[30].

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur, se povesteşte şi aceasta!

STRĂINUL Şi printre multe altele am auzit şi povestea cu domnia lui Cronos.

SOCRATE CEL TÎNĂR Printre multe altele, într-adevăr.

STRĂINUL Dar pe aceasta, cum că oamenii de odinioară creşteau ivindu-se din pămînt şi nu zămislindu-se unii din alţii?

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi aceasta este una din vechile legende.

STRĂINUL Toate acestea[31], desigur, provin din aceeaşi încercare a lumii; şi, pe lîngă acestea, încă altele mii, şi mai minunate decît ele; dar, din cauza lungimii timpului, unele dintre acestea s-au stins altele, împrăştiindu-se, au fost transmise oral, fiecare desprinsă de celelalte. Dar nimeni nu ne-a lăsat mărturie despre ce reprezintă încercarea-cauză pentru toate acestea şi de aceea trebuie s-o lămurim noi acum[32]; căci se va potrivi cu înfăţişarea naturii regelui.

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte bine ai zis! Dar, continuă fără să laşi nimic la o parte!

STRĂINUL Ascultă, aşadar! Universul acesta, uneori Divinitatea însăşi îl conduce în mişcarea sa şi îl roteşte din nou de la sine în sens contrar, fiindu-i hărăzită viaţă şi inteligenţă, încă de la începuturi, de către cel care l-a întocmit. Şi el, Universul, are înnăscut acest mers înapoi, în mod necesar, din cauza următoare.

SOCRATE CEL TÎNĂR Din care anume?

STRĂINUL Din aceea că faptul de a se comporta statornic după aceleaşi principii şi conform sieşi şi faptul de a fi întotdeauna acelaşi se potrivesc numai celor mai divine dintre toate, pe cînd natura lucrurilor nu ţine de această rînduială. Ceea ce am numit „cer” şi „cosmos” a fost dăruit cu multe şi fericite trăsături de cel care le-a creat, dar el, Universul, participă, de fapt, şi la corporalitate; de aici urmarea că este imposibil ca el să fie lipsit cu totul de schimbare, dar că el se mişcă, după puterea lui, cît mai mult posibil în acelaşi loc, avînd o singură mişcare după aceleaşi principii; de aceea i-a fost hărăzită mişcarea ciclică retrogradă, ca una care reprezintă cea mai mică schimbare a mişcării sale proprii. Dar a se roti necontenit pe sine însuşi nu îi stă în puteri aproape nimănui, cu excepţia celui care conduce tot ce se mişcă; iar acestuia nu îi este permis să se mişte cînd într-un sens, cînd în altul. Din toate aceste motive nu trebuie să se înţeleagă nici că Universul însuşi se roteşte pe sine necontenit, nici că, în întregime şi întotdeauna, este pus în mişcare de către Divinitate în rotiri cu dublu sens şi contrarii şi nici că îl rotesc două zeităţi cu gînduri potrivnice, ci că — lucru pe care tocmai l-am arătat şi care este singurul ce ne mai rămîne de crezut — el *cînd* este condus de o cauză divină străină, dobîndind la rîndul lui viaţă şi primind de la creator nemurire mereu refăcută, *cînd* este părăsit de Divinitate, deplasîndu-se deci de la sine; şi mai trebuie spus că Universul este părăsit din cînd în cînd, astfel că se întoarce înapoi timp de

multe miriade de perioade, căci, fiind foarte mare, dar şi foarte bine cumpănit, se mişcă pe un suport foarte mic[33].

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr, toate cîte le-ai spus par a fi înfăţişate foarte verosimil.

STRĂINUL Adunîndu-ne gîndurile, să căutăm, să înţelegem încercarea evidenţiată din cele spuse adineaori, cea care am spus că este cauza tuturor acestor, lucruri minunate. Căci există, într-adevăr, o astfel de încercare.

SOCRATE CEL TÎNĂR Care anume?

STRĂINUL Faptul că rotirea Universului are loc cînd înspre direcţia în care se învîrteşte acum, cînd înspre direcţia contrară.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum, de fapt?

STRĂINUL Această inversare de sens trebuie considerată cea mai însemnată şi mai desăvîrşită dintre toate schimbările care au loc în cer[34].

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa pare, cel puţin.

STRĂINUL Trebuie să mai credem şi că atunci au loc schimbări foarte importante şi pentru noi, cei care locuim în interiorul Universului.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi această părere este verosimilă.

STRĂINUL Dar, oare, nu ştim noi că natura vieţuitoarelor suportă cu greu schimbări mari, multe şi diverse, care survin deodată?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Prin urmare, distrugerile cele mai mari se întîlnesc, în mod necesar, printre vieţuitoare şi de aceea neamul oamenilor a supravieţuit în număr mic; aceştia suportă, desigur, alte multe, stranii şi neprevăzute încercări, dar cea mai mare încercare rezultă din rotirea inversă a Universului, ori de cîte ori întoarcerea are loc de la starea asemănătoare celei de acum la cea contrară.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum a fost acea încercare?

STRĂINUL Vîrsta, pe care o avea fiecare dintre vieţuitoare, mai întîi, s-a oprit în loc la toate şi tot ce era muritor şi-a încetat înaintarea spre o înfăţişare din ce în ce mai îmbătrînită; în schimb, avîntîndu-se în sens contrar, fiecare creştea tot mai tînăr şi mai crud; şi, dacă la cei bătrîni părul alb începea să li se înnegrească şi pe cei cu barbă obrajii netezindu-se din nou, îi readuceau pe toţi la vîrsta de odinioară a tinereţii, atunci, pe cei tineri, trupurile devenindu-le tot mai netede şi mai mici, zi de zi şi noapte de noapte, îi aduceau din nou la starea de copil nou-născut, ei modificîndu-se la fel şi la suflet şi la trup; şi, de aici mai departe, trupurile consumîndu-se complet, dispăreau cu totul. Iar la cei care sfîrşiseră în mod violent în acest răstimp, trupul celui mort, suferind aceleaşi încercări, în cîteva zile dispărea fără urmă[35].

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar atunci cum se producea de fapt, naşterea vieţuitoarelor? Şi în ce fel luau ele naştere unele din altele?

STRĂINUL Este clar, tinere Socrate, atît faptul că naşterea vieţuitoarelor, unele din altele, nu exista în natura de atunci, cît şi faptul că neamul celor născuţi din pămînt, despre care se spune că a existat cîndva, chiar în acel timp exista, el apărînd din nou din pămînt atunci[36]; acestea ne erau transmise de strămoşii noştri cei dintîi, care se învecinau cu limita care mărginea perioada de dinainte, şi care s-au născut la începutul acesteia de acum; dintre aceştia au provenit acei transmiţători[37] ai, legendelor care acum nu sînt crezute de către mulţi. Aşadar la ceea ce urmează aici trebuie să reflectăm împreună. Căci faptului că bătrînii se întorc la starea de copil îi urmează faptul că, la fel, cei morţi care zac în pămînt[38], se alcătuiesc din nou acolo şi reînvie; naşterea, devenind ciclică şi de sens contrar, urmează mişcării inverse a cosmosului; iar cei născuţi de fapt din pămînt, apăruţi în chip necesar în acest fel, au primit nume şi legendă toţi, pe cîţi Divinitatea nu i-a condus spre altă soartă[39].

SOCRATE CEL TÎNĂR Cu siguranţă aceasta rezultă din cele spuse mai înainte. Dar viaţa care spui tu că a existat în timpul domniei lui Cronos, oare aparţine ea acelor rotiri

inverse ale Universului sau acestora de acum? Căci este clar că schimbarea mersului aştrilor şi a soarelui trebuie să se întîmple în ambele rotiri.

STRĂINUL Bine ai urmărit firul povestirii! Iar perioada despre care întrebai tu, cea în care oamenii le aveau pe toate de la sine, nu ţinea deloc de mişcarea de acum, ci ţinea şi ca de cea de mai-nainte. De fapt, atunci, la început, Divinitatea era conducătoare, îngrijindu-se de toată această mişcare circulară, şi acelaşi lucru era făcut pe zone de către zeii care le conduceau, căci toate părţile Universului le erau distribuite lor[40]; şi, desigur, şi vieţuitoarele au fost distribuite pe neamuri şi turme, după cum le primiseră ca lot geniile divine, fiecare „păstor divin"[41] fiindu-şi suficient sieşi pentru tot ce privea pe oricare dintre cei pe care el îi păstorea, astfel că nu existau nici sălbăticiuni şi nici obişnuinţa de a se mînca între ele; şi, de asemenea, nu exista la ele defel război sau vreo altă vrajbă; dar despre toate cîte au urmat unei astfel de rînduieli a lumii ar fi de povestit mii de lucruri. Aşadar ceea ce s-a spus despre vieţuirea de la sine a oamenilor a fost explicat după cum urmează. Un zeu îi păstorea pe aceştia, el însuşi fiindu-le supraveghetor, aşa cum astăzi oamenii, un neam de vieţuitoare de o natură mai divină, păstoresc alte neamuri de vieţuitoare inferioare lor; şi, pe cînd păstorea acest zeu, nu existau nici constituţii, nici proprietatea asupra femeilor şi copiilor; toţi aşadar, se ridicau la viaţă din pămînt, nemaiamintindu-şi nimic din cele de mai-nainte; iar, dacă toate cele de acest fel le lipseau, ei aveau din belşug fructele din pomi şi din tot restul naturii, fructe crescute nu prin agricultură, ci pentru că pămîntul le dădea de la sine. Fără veşminte şi petrecînd nopţile afară, fără aşternut, îşi împărţeau între ei totul; căci asprimea anotimpurilor fusese biruită de aceştia, iar ei aveau culcuşuri moi din iarbă crescută abundent din pămînt. Ai aflat, deci, tinere Socrate, viaţa celor de pe vremea lui Cronos[42]; cea de pe timpul lui Zeus, cea de acum adică, o ştii tu însuţi, fiind în fiinţă. Ai putea sau ai dori tu s-o alegi pe cea mai fericită dintre acestea două?

SOCRATE CEL TÎNĂR Nicidecum!

STRĂINUL Preferi, cumva, să aleg eu pentru tine acel fel de viată?

SOCRATE CEL TÎNĂR Întru totul!

STRĂINUL Dacă într-adevăr vlăstarele lui Cronos, avînd astfel mult răgaz şi multă capacitate de a se întreţine prin cuvînt, nu numai cu oamenii, dar şi cu sălbăticiunile, s-ar fi folosit de toate acestea pentru filosofie, şi dacă, asociindu-se atît cu sălbăticiunile, cît şi între ele, ar fi căutat să afle de la întreaga natură dacă vreo fiinţă, dotată cu anume capacitate proprie, ar contribui cu ceva diferit de celelalte la sporul înţelepciunii, ar fi uşor de apreciat că cei de atunci îi depăşeau de o mie de ori pe cei de acum în privinţa fericirii; dar dacă, îmbuibîndu-se pînă la saţietate cu mîncare şi băutură, au stat să-şi spună unii către alţii şi către animale poveşti de felul celor care se spun şi acum despre ei, şi acest lucru, cel puţin după părerea mea, ar fi foarte uşor de apreciat[43]. Totuşi să lăsăm la o parte acestea, pînă cînd o persoană, îndeajuns de pricepută, ne-ar dezvălui dacă cei de atunci aveau sau nu dorinţa de ştiinţă şi nevoia de dialog; lucrul următor trebuie, însă, precizat, şi anume: de ce am trezit la viaţă acest mit; iar aceasta pentru ca apoi să putem trece mai departe. Căci, după ce timpul hărăzit pentru toate acestea[44] s-a sfîrşit, cînd trebuia să se producă o schimbare şi cînd, de fapt, a dispărut cu totul şi acel neam născut din pămînt, fiecare suflet, restituind toate naşterile şi căzînd înapoi în pămînt ca sămînţă, de atîtea ori cît avea hărăzit de soartă fiecare[45] — atunci deci, cîrmaciul Universului, lăsînd la o parte maneta cîrmei, s-a îndepărtat iarăşi la postul său retras de observaţie[46], iar Universul s-a întors din nou în sens contrar dintr-o tendinţă hărăzită lui de destin şi înnăscută. Aşadar toţi zeii care guvernau pe zone sub conducerea zeităţii supreme, după ce au aflat întîmplarea, au părăsit, la rîndul lor, părţile din Univers date în grija lor; iar Universul, întorcîndu-se înapoi cu avînt şi, odată pornit, adunînd la un loc impulsurile de sens contrar ale începutului şi sfîrşitului, producînd de asemenea în sine însuşi un mare cutremur, a provocat o altă pieire a vieţuitoarelor de tot felul. După acestea, trecând timp suficient. Universul, după ce a pus capăt tulburărilor şi dezordinii şi

potolind zbuciumul mării, porni în ordine pe drumul obişnuit propriu sieşi, avînd grijă şi putere asupra celor dinlăuntrul său şi asupra sa însăşi, amintindu-şi cele învăţate în privinţa puterii de la tatăl şi demiurgul lui. La început, desigur, le ducea la îndeplinire cu mai multă exactitate, spre sfîrşit, însă, din ce in ce mai puţin riguros; cauza acestor stări de lucruri o reprezenta partea corporală a constituţiei lui, cea înnăscută naturii sale de odinioară, căci corporalul avea multă dezordine mai înainte de a ajunge la ordinea de acum. De la făuritorul lui, aşadar, a dobîndit toate cele bune; iar de la situaţia de mai-nainte... toate cîte sînt rele şi nedrepte în cer de la ea le are şi le pricinuieşte şi celorlalte vieţuitoare. Crescîndu-şi, deci, împreună cu cîrmuitorul vieţuitoarele, Universul întemeia înlăuntrul său puţine lucruri rele, bune, însă, multe; şi, despărţindu-se de demiurg, în timpul imediat următor retragerii acestuia, el conduce totul în chipul cel mai bun; înaintînd, însă, în timp şi adunîndu-se uitare, experienţa vechii dezordini devine din ce în ce mai puternică în el şi la sfîrşitul perioadei ea ajunge la maximă înflorire; iar Universul, încărcîndu-se pe de o parte cu puţine lucruri bune, pe de alta cu o mare cantitate de lucruri rele, sfîrşeşte cu riscul propriei sale distrugeri, ca şi a celor dinlăuntrul său. De aceea, încă de atunci, Divinitatea care îl rînduise, văzînd că se află în dificultate şi temîndu-se ca nu cumva, tulburat şi dezmembrat de tumult, să se scufunde în marea fără sfîrşit a neasemănării, aşezîndu-se din nou la cîrma acestuia şi întorcînd părţile vătămate şi dezmembrate în perioada de evoluţie prin forţă proprie la starea de mai-nainte, îl ordonează şi, redresîndu-l, îl face din nou nemuritor şi veşnic tînăr. Acesta, aşadar, se poate spune că este sfîrşitul mitului; cît despre faptul de a defini, regele, el ne devine suficient dacă îl legăm de ceea ce a fost spus mai înainte; fiind întors, aşadar, Universul spre direcţia, generaţiei de acum, mersul vîrstei omului se redresa din nou şi dădea celor de altă dată noi sensuri contrare celor anterioare. Pe de o parte cele care trebuiau, deci, aproape să dispară din cauza micşorării creşteau din nou, pe de alta corpurile nou-născute din pămînt[47], încărunţind şi murind, se întorceau din nou în pămînt. Şi toate celelalte se schimbau imitînd şi dînd urmare, toate dimpreună, schimbării Universului; de fapt, şi imitaţia gestaţiei, a naşterii şi a creşterii urmau cu necesitate tuturor celorlalte; căci nu mai era posibilă naşterea unei vieţuitoare în pămînt din componente diferite, ci, aşa cum Universului îi fusese dat să fie conducătorul propriei mişcări, tot astfel, deci, le era dat şi părţilor, luate separat, ca, atît cît le sta în puteri, să conceapă, să nască şi să crească din ele însele, dintr-un impuls asemănător. Cît despre ţinta spre care ne-a condus întreg raţionamentul, deja sîntem acolo. Căci, în privinţa celorlalte animale, ar fi de spus lucruri multe şi amănunţite despre stările *din care* şi motivele *pentru care* s-au transformat; despre oameni, însă, mai puţine şi mai adecvate scopului. Fiind aşadar privaţi de ocrotirea unui zeu care ne dobîndise şi ne păstorea, deveniţi, deci, oameni fără forţă şi fără apărare, eram sfîşiaţi de numeroasele fiare sălbăticite, care ne erau ostile şi prin natura lor; în aceste timpuri de început ei erau încă nepricepuţi şi neexperimentaţi; fiindcă hrana de la sine încetase, ei nu ştiau de unde s-o procure din cauză că mai înainte nu fuseseră strîmtoraţi de nici o nevoie. Din toate aceste motive ei se aflau în mari dificultăţi. Cu siguranţă de atunci datează legendele vechi cum că darurile ne-au fost făcute de către zei, odată cu învăţătura şi instrucţiunile necesare; de pildă: focul de către Prometeu, meşteşugurile de către Hefaistos şi asociata sa, Atena, seminţele şi, apoi, plantele de către alţi zei; şi toate cîte au concurat la întemeierea vieţii omeneşti de aici provin; căci, după ce ocrotirea zeilor i-a părăsit pe oameni, lucru care tocmai a fost spus, trebuia ca ei să-şi afle în ei înşişi şi pentru ei înşişi cîrmuire şi ocrotire, aşa precum face întreg Universul în care trăim şi devenim, ei imitîndu-l, deci, şi urmîndu-l tot timpul pe acesta, cînd într-un sens, cînd în celălalt. Dar să punem punct mitului, pe care îl vom folosi pentru a evidenţia cît am greşit înfăţişînd regele şi omul politic în cele spuse mai înainte[48].

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce fel şi cît de mare greşeală spui tu că am comis noi?

STRĂINUL Pe de o parte într-un mod mai puţin grav, pe de alta în altul foarte grav şi cu mult mai însemnat decît înainte.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum?

STRĂINUL Prin faptul că, întrebaţi, în legătură cu omul regal şi omul politic din perioada şi generaţia actuală, am spus că el este un păstor al turmei omeneşti din perioada opusă, şi încă un zeu în locul unui muritor; astfel am fost foarte departe de adevăr; iar prin faptul că l-am arătat pe el drept conducător al întregii cetăţi — dar în ce fel anume nu am precizat! — a fost spus adevărul, dar, de fapt, n-a fost spus nici in întregime, nici clar; de aceea am greşit mai puţin acum decît în celălalt caz.

SOCRATE CEL TÎNĂR Adevărat!

STRĂINUL Trebuie acum, după cum se pare, ca, numai determinînd felul cîrmuirii sale asupra cetăţii, să considerăm că, astfel, am definit pe deplin omul politic.

SOCRATE CEL TÎNĂR Bine!

STRĂINUL Tocmai de aceea am prezentat mitul, pentru ca el să arate, cu privire la arta creşterii animalelor în turmă, nu numai cum toţi se întrec în această privinţă cu cel pe care îl cercetăm acum, ci şi cum l-am putea vedea mai lămurit pe acela care, avînd singur grija creşterii oamenilor, după modelul păstorilor de oi şi de boi, el singur este îndreptăţit să fie onorat cu această denumire[49].

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe drept!

STRĂINUL Dar eu cred, tinere Socrate, că, la drept vorbind, acest chip al păstorului divin este încă prea însemnat în raport cu un rege şi că oamenii politici actuali de aici, fiind cu mult mai asemănători prin natură, celor conduşi de ei, le-au devenit şi mai apropiaţi prin educaţie si creştere.

SOCRATE CEL TÎNĂR În toate privinţele, cred eu.

STRĂINUL Ei n-ar trebui, de fapt, să fie cercetaţi de către noi mai mult sau mai puţin, în cazul că sînt prin natura lor de un fel cu cei conduşi sau de alt fel.

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Să ne întoarcem, deci, acolo de unde am pornit! Căci am spus că există, cu privire la animale, o artă autodirectivă, care poartă grija acestora nu individual, ci în comun, şi am numit-o imediat, dealtfel, arta creşterii animalelor în turmă — îţi aminteşti, nu?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Acolo poate am greşit noi cumva. Căci noi nu am cuprins nicăieri omul politic şi nici nu i-am dat un nume, ci el ne-a rămas ascuns, sustrăgîndu-se şi în privinţa denumirii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum?

STRĂINUL A-şi creşte turma proprie este, într-un fel, treaba tuturor celorlalţi păstori; omului politic, însă, i-am adus un nume care nu-i era propriu, căci ne trebuia un nume comun pentru toţi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe drept spui asta; numai de s-ar întîmpla să existe vreun astfel de nume!

STRĂINUL Dar cum? oare „acţiunea de a îngriji" nu era ceva comun pentru toţi, de vreme ce nu era separată nici creşterea, nici vreo altă activitate practică? Dar, numind-o fie „artă care se ocupă de turmă", fie „arta îngrijirii ei", fie cea de „a avea grija ei", am avea posibilitatea să-l cuprindem, la un loc cu ceilalţi, şi pe omul politic, căci raţionamentul nostru acest lucru ni-l cere.

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar, după aceasta, în ce fel trebuia să fie întreprinsă diviziunea în continuare?

STRĂINUL În felul în care am divizat mai înainte arta creşterii vieţuitoarelor în turmă, adică în artă referitoare la cele mergătoare şi nezburătoare, apoi de rasă pură şi fără coarne; divizînd pe aceleaşi criterii am putea cuprinde, în mod asemănător, în acelaşi cuvînt şi arta îngrijirii turmelor, atît a celor din vremea de acum, cît şi a celor din vremea lui Cronos.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa pare. Dar, te întreb din nou, ce urmează după aceasta?

STRĂINUL Este clar că, astfel fiind folosit numele de „artă a îngrijirii turmei” nu am fi întîlnit niciodată pe vreunii care să conteste că ar exista pe deplin o anumită grijă, aşa cum atunci[50], pe drept, era contestat faptul că am avea o artă demnă de acest nume de „artă a creşterii” şi că, dacă totuşi ar fi existat vreuna, ea s-ar fi potrivit mai multor altora, mai degrabă şi în mai mare măsură, decît vreunuia dintre regi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr!

STRĂINUL În privinţa grijii pentru întreaga comunitate umană, nici o altă artă decît cea regală nu şi-ar dori, mai mult şi mai degrabă, să pretindă şi să fie o artă a conducerii tuturor oamenilor.

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe bună dreptate spui asta!

STRĂINUL Dar cu acestea, tinere Socrate, nu ne dăm seama că tot spre sfîrşitul raţionamentului am greşit grav?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum anume?

STRĂINUL Anume că, dacă am convenit că există în chip deosebit o anume „artă a creşterii turmei bipede”, nimic nu ne obligă să o numim îndată „regală” şi „politică”, ca şi cum ar fi definitiv lămurită.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum aşa?

STRĂINUL Mai întîi trebuia să modificăm denumirea, despre care vorbim, conducînd-o mai mult spre „îngrijire” decît spre „creştere”, şi apoi s-o divizăm şi pe aceasta; căci ea ar mai putea avea diviziuni, şi nu lipsite de importantă.

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce fel de diviziuni?

STRĂINUL Mai întîi una prin care am fi putut deosebi, cred, „păstorul divin” de „păstorul care poartă grija oamenilor”.

SOCRATE CEL TÎNĂR Este drept!

STRĂINUL Şi mai apoi este necesar ca, odată delimitată această „artă a îngrijirii oamenilor”, s-o împărţim în două.

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe ce criteriu?

STRĂINUL Pe cel al constrîngerii prin forţă şi al consimţirii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Şi, în felul acesta, mai înainte, greşind cumva mai uşor decît se cădea, am pus la un loc regele şi tiranul, deşi aceştia nu sînt asemănători nici prin ei înşişi, nici prin felul de a conduce al fiecăruia.

SOCRATE CEL TÎNĂR Adevărat!

STRĂINUL Acum, corectînd deci din nou, să divizăm în două, aşa cum am spus, „arta îngrijirii omului” după criteriul constrîngerii şi al consimţirii, nu?

SOCRATE CEL TÎNĂR Chiar aşa!

STRĂINUL Şi, numind conducerea vieţuitoarelor care cunosc constrîngerea „arta tiranului”, iar conducerea de bună voie a vieţuitoarelor bipede trăitoare în turme — conducerea pe care o acceptă deci şi ele — „artă politică”, oare nu pe acela care posedă această artă şi această grijă trebuie să-l înfăţişăm ca fiind în realitate rege şi om politic?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da. Şi este, într-adevăr, posibil, Străinule, ca în felul acesta demonstraţia noastră în privinţa omului politic să ajungă la sfîrşit.

STRĂINUL Bine ne-ar prinde, tinere Socrate! Trebuie, însă, ca nu numai tu să crezi aceasta, ci şi eu deodată cu tine. Acum, cel puţin după părerea mea, regele nu pare a avea nicidecum, pentru noi, un contur definitiv; căci, aşa precum sculptorii de statui umane, grăbindu-se uneori în contratimp cu momentul prielnic, pierd mai mult timp aplicînd tot mai numeroase şi mai mari adaosuri operelor lor, tot aşa şi noi acum, ca să clarificăm nu doar mai degrabă, dar şi în chip maiestuos greşeala demersului anterior, crezînd că regelui i se potriveşte comparaţia cu modele măreţe[51] şi încărcîndu-ne cu o cantitate surprinzător de mare de mituri, am fost nevoiţi să ne folosim de o parte din acestea mai mare decît se cădea[52]; de

aceea am făcut prezentarea prea extinsă şi nici cel puţin nu i-am dat un scop mitului; iar demonstraţia noastră ne pare adevărată, aşa cum un tablou, în trăsăturile sale exterioare, pare că are destulă viaţă, dar îi lipseşte cumva claritatea obţinută prin culori şi prin potrivirea nuanţelor. Celor în stare să înţeleagă uşor este mai potrivit să le înfăţişezi tot ceea ce este viu prin cuvînt şi vorbire, decît prin desen sau orice altceva făcut de mîna omului; celorlalţi, însă, prin astfel de procedee.

SOCRATE CEL TÎNĂR Acest lucru este adevărat, dar, lămureşte-mă, în ce sens că nu am prezentat suficient subiectul nostru?

STRĂINUL Este greu, o, fericitule, să demonstrăm suficient o problemă dintre cele mai importante fără să ne folosim de exemple. Căci fiecare dintre noi riscă să pară că ştie, ca în vis, toate cîte mai apoi, după ce s-a trezit, nu le mai ştie.

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce sens spui asta?

STRĂINUL Se pare că am procedat în chip foarte ciudat, cel puţin pentru momentul de faţă, punînd problema a ceea ce produce în noi fenomenul cunoaşterii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar de ce?

STRĂINUL Un exemplu îmi lipseşte, fiinţă binecuvîntată, şi de astă dată pentru explicarea acestui exemplu!

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi ce-i cu asta? Spune fără să ai vreo ezitare în ce mă priveşte!

STRĂINUL Trebuie să spun, de vreme ce şi tu eşti gata să mă urmăreşti. Căci noi ştim că, într-un fel, copiii, atunci cînd abia învaţă literele...

SOCRATE CEL TÎNĂR Ei, ce anume fac?

STRĂINUL . . . deosebesc destul de bine fiecare literă din silabele cele mai scurte si mai uşoare.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Dar că, nerecunoscînd tocmai aceste litere în alte silabe, ei se înşală şi în privinţa judecăţii şi a vorbirii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Exact aşa !

STRĂINUL Dar, oare, nu-i mai uşor şi mai bine să-i conduci spre lucruri, necunoscute încă, în felul următor?

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce fel anume?

STRĂINUL Mai întîi să-i aduci înapoi spre acele silabe în care ei judecau corect aceste litere; apoi, după ce i-ai adus înapoi, să-i pui în faţa celor încă necunoscute şi, ei comparîndu-le, să le arăţi asemănarea naturală existentă în ambele îmbinări, pînă cînd, pentru toate cele necunoscute, le-ar fi arătat cele corect interpretate de ei, puse în paralel; iar cele arătate, devenind astfel exemple[53], ar face ca fiecare dintre acele litere, existente în toate silabele, pe de o parte să fie socotită altceva ca fiind diferită de celelalte, iar, pe de alta să fie considerată aceeaşi, ca fiind întotdeauna identică sieşi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Întocmai aşa!

STRĂINUL Aşadar, am înţeles noi suficient de bine acest lucru, şi anume că un exemplu se produce atunci cînd ceva, aflîndu-se identic sieşi în altceva aparte şi bine delimitat, aici fiind interpretat corect, după ce este pus alături de acesta, conduce la o singură judecată, adevărată atît despre fiecare în parte, cît si despre amîndouă la un loc?

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa pare!

STRĂINUL Ne-am mai putea mira, deci, dacă şi la noi cugetul, încercând tocmai aşa ceva în privinţa „literelor" tuturor lucrurilor, uneori are cunoştinţe exacte despre fiecare „literă" din unele lucruri, alteori greşeşte în privinţa tuturor „literelor" din altele? şi dacă, judecînd exact elementele anumitor combinaţii, aceleaşi elemente puse în „silabe" mai mari şi mai puţin simple ale lucrurilor lumii, de astă dată nu le mai recunoaşte tocmai pe acestea?

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi chiar nu-i nimic, într-adevăr, de mirare!

STRĂINUL Deci, cum, prietene, cineva care ar porni de la o părere greşită despre ceva din sfera adevărului şi care ar ajunge la o mică parte a lui, ar putea să dobîndească înţelepciunea?

SOCRATE CEL TÎNĂR În nici un fel!

STRĂINUL Aşadar, dacă lucrurile se petrec astfel, n-am greşi defel nici eu, nici tu străduindu-ne mai întâi să vedem natura exemplului în general printr-un alt mic exemplu particular, iar apoi urmând ca prin deducerea Ideii de „rege", care este şi cea mai înaltă, de undeva de la lucruri foarte mici, să ne străduim să recunoaştem metodic, tot printr-un exemplu, grija pentru cele ce ţin de cetate, pentru ca astfel să avem în loc de vis realitate?

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte adevărat!

STRĂINUL Trebuie, într-adevăr, să ne întoarcem la raţionamentul de mai-nainte, cum că, deoarece mii de inşi concurează cu genul regal în privinţa preocupării pentru cetate, trebuie, desigur, să-i îndepărtăm pe toţi aceştia şi să-l luăm separat doar pe cel regal; pentru aceasta spuneam noi că avem nevoie de un exemplu.

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Atunci ce exemplu am putea lua, care să aibă aceeaşi aplicare ca şi politica şi pe care, deşi mic, punîndu-l alături, l-am găsi suficient de explicit pentru ceea ce cercetăm? Ai vrea, oare, pe Zeus, tinere Socrate, ca, de vreme ce nu aveam nimic altceva la îndemînă să luăm tocmai arta ţesutului?[54] şi pe aceasta nu în întregime, dacă eşti de părerea mea, căci ne va fi de ajuns, poate, şi numai cea referitoare la ţesăturile din lînă; poate tocmai partea aceasta a artei ţesutului ne-ar putea da mărturie pentru ceea ce voim, să întreprindem.

SOCRATE CEL TÎNĂR De ce nu?

STRĂINUL Într-adevăr, aşa cum în cele de mai-nainte, despărţind părţile, le-am luat pe fiecare din ele separat, de ce nu am face şi în privinţa artei ţesutului acelaşi lucru şi, după puteri, parcurgînd repede toate părţile cît mai pe scurt posibil, de ce nu ne-am întoarce spre ceea ce ne este util acum?

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce sens?

STRĂINUL Însăşi desfăşurarea ulterioară a demonstraţiei o voi preface în răspuns!

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte bine ai zis!

STRĂINUL Prin urmare, toate cîte le făurim sau le dobîndim ne sînt mijloace fie pentru a realiza ceva, fie pentru a nu suferi ceva; iar dintre mijloacele de apărare unele sînt antidoturi, divine sau umane[55], altele sînt mijloace de apărare prealabilă; dintre acestea din urmă unele sînt armuri pentru război, altele sînt împrejmuiri de apărare; şi dintre împrejmuiri unele sînt corturi din pînză, altele sînt adăposturi împotriva gerurilor şi a căldurilor; dintre adăposturi unele sînt acoperişuri, altele acoperăminte; dintre acoperăminte unele sînt covoare, celelalte sînt învelitori; dintre învelitori unele sînt dintr-o bucată, altele sînt înnădite; dintre cele înnădite unele sînt perforate, altele sînt unite fără perforare; şi dintre cele neperforate unele sînt cele făcute din fibre din plantele pămîntului, altele cele făcute din păr; dintre cele făcute din păr unele sînt lipite cu apă şi pămînt[56], altele sînt împletite între ele. De fapt tocmai acestor mijloace de apărare şi acestor mijloace de acoperire, confecţionate din părţi unite, le dăm numele de veşminte, iar arta, care se ocupă îndeosebi cu veşmintele, oare, s-o numim acum „vestimentară", de la chiar obiectul ei, aşa cum, mai înainte, pe cea privitoare la „polis" am numit-o „politică"? Şi să mai spunem, oare, că arta ţesutului, în măsura în care cea mai mare parte a ei constă în confecţionarea veşmintelor, nu se deosebeşte deloc, cu excepţia numelui, de această artă a vestimentaţiei, aşa cum atunci arta regală nu se deosebea decît prin nume de arta omului politic?

SOCRATE CEL TÎNĂR Chiar foarte îndreptăţit am spune!

STRĂINUL După aceasta să presupunem că cineva ar putea crede că arta aşa-numită a ţesutului veşmintelor a fost şi suficient explicată, fără ca el să fie în stare să înţeleagă că ea

încă nu a fost delimitată de artele învecinate ca acţiune, deşi a fost separată de multe altele înrudite.

SOCRATE CEL TÎNĂR Spune, care „altele înrudite”?

STRĂINUL Nu ai urmărit cele spuse, după cum se pare! Aşadar, s-ar zice că trebuie să ne întoarcem tot acolo, începînd de la sfîrşit. Căci dacă te gîndeşti la înrudire, tocmai o astfel de artă înrudită am desprins noi adineaori din arta ţesutului, împărţind confecţionarea de obiecte de aşternut în unele de acoperire si altele de aşternut dedesubt[57].

SOCRATE CEL TÎNĂR Înţeleg.

STRĂINUL Şi, desigur, am luat separat tot ceea ce se face din in, din papură şi din toate cîte le putem numi, prin analogie, fibre de plante; de asemenea, am lăsat, la o parte arta postăvarului şi pe cea care confecţionează prin străpuns şi cusut, artă din care cea mai importantă parte o reprezintă arta cizmăriei.

SOCRATE CEL TÎNĂR Prea bine!

STRĂINUL Şi, desigur, şi pielăria, care se ocupă cu confecţionarea obiectelor dintr-o singură bucată şi toate artele confecţionării de acoperişuri, atâtea cîte se întâlnesc în construcţia de case sau în orice construcţie, precum şi celelalte arte ale construcţiei de dispozitive de protecţie pentru apele curgătoare, pe toate le-am lăsat la o parte, ca, dealtfel, şi toate artele construirii de împrejmuiri care produc obiecte de protecţie împotriva furturilor şi a actelor de violenţă, adică arte care contribuie la producerea de capace şi încuietori pentru ferestre, toate fiind separate ca părţi ale artei dulgherului; am lăsat la o parte şi arta fabricării de arme, ca fiind o parte a marii şi variatei capacităţi a omului de a produce mijloace de apărare; am nesocotit, dealtfel, chiar de la început şi în întregime arta magiei, care se ocupă cu antidoturile, şi ne-a rămas, după cum bine am putea crede, doar aceasta pe care o cercetăm, anume cea a mijloacelor de apărare împotriva frigului, producătoare de obiecte de protecţie din lînă şi numită „artă a ţesutului”.

SOCRATE CEL TÎNĂR Chiar aşa se pare!

STRĂINUL Dar, copile, ceea ce am spus nu înseamnă sfîrşitul. Căci cel care se ocupă de făcutul hainelor pare, la început, că face ceva opus ţesutului.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum aşa?

STRĂINUL Pe de o parte, operaţia ţesutului este un fel de împletire[58].

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Pe de alta, ea presupune şi destrămarea[59] a ceea ce are unitar si compact.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi ce reprezintă aceasta?

STRĂINUL Operaţia ce ţine de arta dărăcitorului. Sau vom îndrăzni să numim dărăcitul ţesut şi pe dărăcitor drept veritabil ţesător?

SOCRATE CEL TÎNĂR Nicidecum!

STRĂINUL Şi, mai apoi, dacă cineva ar numi „artă a ţesutului” făcutul firelor de urzeală şi al celor de bătătură, el ar folosi, desigur, un nume contrar opiniei generale şi fals.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Şi ce, oare? Să considerăm noi meseria postăvarului şi a croitorului ca neavînd nici o, legătură şi nici o contribuţie la făcutul veşmintelor sau, mai degrabă, le vom numi şi pe acestea tot arte ale ţesutului?

SOCRATE CEL TÎNĂR Deloc!

STRĂINUL Dar, de fapt, toate acestea se vor întrece în privinţa grijii pentru producerea veşmintelor cu arta ţesutului, acordînd acesteia partea cea mai mare, rezervîndu-şi, însă, şi pentru ele însele părţi importante.

SOCRATE CEL TÎNĂR Prea bine!

STRĂINUL Pe lîngă acestea, desigur, şi artele care produc uneltele cu care se îndeplinesc operaţiile ţesutului trebuie să credem că pretind a fi cel puţin cauze auxiliare pentru orice ţesătură.

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte pe drept!

STRĂINUL Dar, oare, noţiunea de „artă a ţesutului”, cu privire la partea pe care o avem în vedere, va fi ea suficient determinată dacă o vom considera cumva pe aceasta — dintre toate cîte se ocupă cu producerea veşmintelor din lînă — drept cea mai frumoasă şi mai importantă? Sau am spune ceva adevărat, dar, de fapt, nici clar, nici definitiv, pînă nu am îndepărta toate aceste arte rivale ei?

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Dar, după aceasta, oare nu trebuie să facem ceea ce am spus mai înainte pentru ca demonstraţia noastră să meargă mai departe?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Să considerăm, deci, mai întîi că există *două arte* în legătură cu tot ceea ce se produce.

SOCRATE CEL TÎNĂR Care?

STRĂINUL Pe de o parte una care este *cauză auxiliară* a producerii lucrurilor, pe de cealaltă alta pare este *cauza propriu-zisă.*

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum?

STRĂINUL Toate artele care nu produc lucrul însuşi, ci pregătesc instrumente pentru cele care-l produc — instrumente fără existenţa cărora niciodată nu ar fi produs ceea ce îşi propune fiecare dintre arte — să fie numite cauze auxiliare, iar cele care produc lucrul însuşi: cauze propriu-zise.

SOCRATE CEL TÎNĂR Este, într-adevăr, logic.

STRĂINUL Atunci, pe cele în legătură cu confecţionarea fuselor şi a suveicilor şi a tuturor celorlalte instrumente care contribuie la producerea veşmintelor, pe toate să le numim, deci, cauze auxiliare, iar pe acelea care chiar pregătesc şi produc veşmintele: cauze?

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe bună dreptate!

STRĂINUL Deci dintre cauze, pe cea a spălatului şi a cusutului şi pe oricare artă care se ocupă cu vestimentaţia — pentru că arta împodobirii veşmintelor este cuprinzătoare — este foarte verosimil să le luăm la un loc, ca fiind o parte, numindu-le în general „arta postăvarului”.

SOCRATE CEL TÎNĂR Bine!

STRĂINUL Şi sigur că „arta dărăcitului” şi „a torsului” şi, de asemenea, toate artele legate de însăşi producerea veşmintelor, cărora noi le spunem părţi ale acesteia, reprezintă o singură artă, numită de toţi „arta prelucrării lînii”[60].

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Apoi există două secţiuni ale artei prelucrării lînei şi fiecare din acestea reprezintă firesc, în acelaşi timp, părţi din două arte.

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce fel?

STRĂINUL Dărăcitul şi jumătate din lucrul cu suveica şi toate cîte separă unele de altele cele ce sînt unite, toate acestea, ca un întreg, se poate spune că ţin cumva de „arta prelucrării lînei”; şi noi am avut, în general, două mari arte: „arta de a uni” şi „arta de a separa”[61].

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL De arta separării ţine dărăcitul şi toate cîte au fost spuse adineaori; căci separarea la firele de lînă sau la firele de urzeală, făcută în acest din urmă caz cu suveica, iar în celălalt cu mîna, a primit toate numele care tocmai au fost spuse.

SOCRATE CEL TÎNĂR Întocmai!

STRĂINUL Să luăm acum, la rîndul ei, o parte ce ţine de acţiunea de unire şi care totodată ţine şi de această „artă a prelucrării lînei”; pe toate cîte ţin, şi aici, de separare să le lăsăm la o parte, divizînd prelucratul lînei în două secţiuni: cea care separă şi cea care uneşte.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa să fie divizată!

STRĂINUL Partea care uneşte, aşadar, şi care ţine totodată şi de prelucratul lînei trebuie să fie divizată acum, tinere Socrate, la rîndul ei, dacă intenţionăm să continuăm convenabil cercetarea „artei” numite, mai-nainte, „a ţesutului”.

SOCRATE CEL TÎNĂR De fapt trebuie s-o facem!

STRĂINUL Sigur că trebuie! Şi să mai spunem că acesteia îi sînt caracteristice, pe de o parte torsul firului, pe de alta împletitul lui.

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar, oare, înţeleg eu bine? Căci, după mine, tu te referi la producerea firului de urzeală, operaţie care se numeşte tors.

STRĂINUL Nu numai a acestuia, ci şi a celui de bătătură; sau vom găsi şi vreo cale de producere a acestuia fără tors?

SOCRATE CEL TÎNĂR Nicidecum!

STRĂINUL Delimitează-le acum pe fiecare din acestea două; căci, poate, delimitarea ţi-ar fi oportună.

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce fel?

STRĂINUL În acest fel: printre produsele de la dărăcit spunem că se află ceva avînd lungime şi grosime, numit caier.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Ei, deci, ceea ce rezultă din acesta, răsucit cu fusul şi devenit un fir trainic, numeşte-l fir de urzeală, iar arta care dirijează aceasta: „arta producerii firului de urzeală”.

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr!

STRĂINUL Dar toate cîte, la rîndul lor, formează doar o masă compactă moale, astfel încît să aibă moliciunea potrivită pentru împletirea printre firele de urzeală, dar şi pentru rezistenţă la bătutul la piuă, pe toate acestea deci, să le numim „fire de bătătură” iar artei care comandă acestor operaţii să-i spunem „arta producerii firelor de bătătură”.

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte corect!

STRĂINUL Şi, astfel, partea din arta ţesutului, pe care ne-am propus s-o cercetăm, este, deja, pe de-a-ntregul clarificată. Căci, atunci cînd partea care uneşte, din arta prelucrării lînei, realizează o împletitură prin împletirea dreaptă a firului de bătătură cu cel de urzeală, numim întreaga ţesătură îmbrăcăminte de lînă, iar arta care constă în aceasta: „arta ţesutului”.

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte corect!

STRĂINUL Bine! Dar, de fapt, de ce nu am răspuns imediat că arta împletiturii firului de bătătură cu cel de urzeală înseamnă „arta ţesutului” ci ne-am plimbat în cerc făcînd zadarnic atîtea disocieri?

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar, Străinule, cel puţin după mine, eu cred că nimic n-a fost zadarnic din cele spuse!

STRĂINUL Şi chiar nu-i deloc de mirare! Dar, probabil, dragul meu, pentru unii aşa ar putea părea. Pentru o boală de acest fel, dacă cumva te-ar cuprinde mai tîrziu din întîmplare — căci nimic nu-i de, mirare! — ia aminte la ceva ce se potriveşte a fi spus în toate astfel de cazuri.

SOCRATE CEL TÎNĂR Spune!

STRĂINUL Mai întîi, deci, să vedem ce este excesul şi lipsa[62], pentru a putea lăuda sau critica ceea ce se spune, mai pe larg decît trebuie sau dimpotrivă, în astfel de discuţii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa trebuie!

STRĂINUL Tocmai la aceste aspecte, cred, s-ar putea referi corect raţionamentul pe care-l desfăşurăm.

SOCRATE CEL TÎNĂR La care aspecte?

STRĂINUL Atît la lungime, cît şi la scurtime, precum şi la orice exces sau lipsă; căci, cred eu, *arta măsurii* se referă la toate cele de acest fel.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL S-o divizăm, aşadar, şi pe aceasta în două părţi; căci acest lucru este necesar, desigur, pentru ceea ce ne grăbim acum să demonstrăm.

SOCRATE CEL TÎNĂR Poate îmi spui prin ce modalitate de divizare.

STRĂINUL Prin aceasta: pe de o parte prin participarea la mărime şi micime în relaţie reciprocă, pe de alta prin conformitatea cu existenţa necesară a devenirii[63].

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce sens?

STRĂINUL Oare, nu ţi se pare, în chip firesc, că ceea ce este mai mare trebuie considerat mai mare în raport cu nimic altceva decît cu ceea ce este mai mic şi că ceea ce este mai mic, la rîndul lui, este astfel numai în raport cu ceea ce este mai mare, şi nu cu altceva?

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa-mi pare, desigur!

STRĂINUL Şi? Ceea ce întrece natura măsurii sau ceea ce este întrecut de către aceasta, fie în cuvinte, fie în fapte, oare nu vom spune că este, realmente, aspectul în care se diferenţiază în cel mai înalt grad cei răi de cei buni dintre noi?

SOCRATE CEL TÎNĂR Evident!

STRĂINUL Aceste două feluri de a fi, aşadar şi aceste două feluri de apreciere a ceea ce este mare şi a ceea ce este mic trebuie stabilite nu doar prin raportare reciprocă, cum am spus adineaori, ci mai degrabă aşa cum procedăm acum, prin raportare reciprocă pe de o parte, şi prin raportare la dreapta măsură pe de alta. Am vrea, oare, să aflăm şi pentru ce?

SOCRATE CEL TÎNĂR De ce nu !

STRĂINUL Dacă se va admite natura a ceea ce este mai mare numai în raport cu nimic altceva decît cu ceea ce este mai mic, nu va exista niciodată raportarea la dreapta măsură, sau cum?

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa.

STRĂINUL Dar, oare, prin acest raţionament nu vom distruge înseşi artele şi toate produsele lor şi, de fapt, nu vom face să piară şi ceea ce cercetăm acum, adică arta politică, şi chiar şi pe cea a ţesutului, pe care am lămurit-o deja? Căci toate artele de acest fel se feresc de ceea ce este mai mult şi ceea ce este mai puţin decît măsura, nu ca de ceva ce nu există, ci ca de ceva incomod pentru acţiunile lor; şi, în felul acesta, păstrînd dreapta măsură, ele produc numai lucruri bune si frumoase[64].

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum altfel?

STRĂINUL Aşadar, dacă vom anula arta politică, şi cercetarea noastră asupra ştiinţei regale va ajunge în impas?

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că da!

STRĂINUL Dar, oare, aşa cum în *Sofist* am impus fiinţarea non-existentului, deoarece numai conform cu acesta ne-a scăpat teafăr raţionamentul, trebuie tot astfel să constrîngem şi acum *mai marele* şi, de asemenea, *mai micul* să devină măsurabile nu numai prin raportare reciprocă, ci şi prin raportare la natura dreptei măsuri? Căci, într-adevăr, nu este posibil să devină incontestabil nici omul politic, nici vreun alt cunoscător al acţiunilor practice, dacă acest lucru nu va fii admis.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi acum, desigur, trebuie să facem la fel ca atunci, pe cît posibil.

STRĂINUL Această treabă este, tinere Socrate, încă şi mai cuprinzătoare decît cealaltă — şi ne amintim cît de mare era lungimea aceleia! Dar a presupune un astfel de lucru în legătură cu acestea este foarte îndreptăţit.

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce fel de lucru?

STRĂINUL Că vom avea nevoie cîndva de ceea ce am spus acum pentru a demonstra însăşi exactitatea. Mie mi se pare că pentru a demonstra bine şi suficient cele de acum, ne ajută în chip minunat chiar acest raţionament, şi anume că trebuie considerat, în egală măsură, că toate artele fiinţează în mod real şi că atît *mai marele*, cît şi *mai micul* se măsoară nu numai prin raportare reciprocă, ci şi prin raportare la natura dreptei măsuri. Căci dacă

această raportare există, există şi artele, şi dacă ele există, există şi raportarea; şi dacă nici unul din aceste lucruri nu există, nici celălalt nu va exista vreodată.

SOCRATE CEL TÎNĂR Acest raţionament este adevărat, dar, de fapt, ce urmează după aceasta?

STRĂINUL Urmează, evident, că am putea diviza „arta de a măsura", după cum s-a arătat, împărţind-o astfel în două: punînd într-o parte a acesteia toate artele care măsoară numărul, lungimea, înălţimea, lăţimea prin raportare la contrariul lor şi în cealaltă pe toate cîte le măsoară prin raportare la dreapta măsură, la ceea ce este potrivit, la ceea ce este oportun, la ceea ce este necesar şi la toate cîte sălăşluiesc la mijlocul distanţei dintre extreme[65].

SOCRATE CEL TÎNĂR Ai identificat întocmai fiecare secţiune, amîndouă fiind şi importante şi foarte diferite între ele.

STRĂINUL Ceea ce, de fapt, tinere Socrate, spun uneori mulţi inşi încrezuţi, părîndu-li-se că emit cine ştie ce gînd înţelept, anume că „arta măsurii se referă la tot ceea ce există", chiar acest lucru se întîmplă să fie ceea ce spunem noi acum. Căci, desigur, într-un anume fel, toate cele ce ţin de arte implică, de fapt, ideea de măsură; dar, fiindcă nu există obişnuinţa să se cerceteze divizînd pe specii şi, astfel, sînt puse în un loc aceste modalităţi de măsurare într-atît, totuşi, de deosebite, considerate de îndată asemănătoare conform aceluiaşi principiu, şi fiindcă, pe de altă parte, se face contrariul acestui lucru, nedivizîndu-se pe părţi, în cazul altor lucruri, trebuie ca, atunci cînd se percepe de dinainte ceva comun mai multor lucruri, să nu se renunţe mai înainte de a afla toate diferenţele; şi, de asemenea, trebuie ca, atunci cînd se observă tot felul de neasemănări într-o mulţime de lucruri, să nu se ajungă la renunţare, din descurajare, mai înainte ca, după ce toate înrudirile între ele au fost adunate într-o singură asemănare, să fie circumscrise unui singur gen. Dar, astfel, să considerăm că a fost spus destul despre aceste lucruri, atît despre lipsuri, cît şi despre excese; să păstrăm numai faptul că au fost găsite două genuri ale artei măsurii şi să ţinem minte care am spus că sînt acestea.

SOCRATE CEL TÎNĂR Vom ţine minte!

STRĂINUL După aceasta, deci, să acceptăm un alt raţionament în legătură şi cu cele cercetate de noi, şi cu orice dezbatere din cadrul unor astfel de discuţii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Care anume?

STRĂINUL Dacă am fi întrebaţi ce credem despre cineva care, făcînd parte dintr-un grup al celor ce învaţă literele, este întrebat din ce litere este format un cuvînt, oare vom răspunde că acesta are de cercetat o singură problemă sau, mai degrabă, că are de cercetat toate problemele unui adevărat gramatician?

SOCRATE CEL TÎNĂR Evident că pe toate!

STRĂINUL Dar, atunci, ce-i cu cercetarea noastră de-acum asupra omului politic? Ea priveşte doar acest subiect sau priveşte toate problemele ce ţin de formarea unor adevăraţi dialecticieni?[66]

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi aici este evident că pe toate acestea.

STRĂINUL S-ar putea spune că nimeni cu judecată nu ar dori să „vîneze" definiţia „artei ţesutului" pentru ţesutul însuşi; dar, cred eu, cei mai mulţi ignoră că unele dintre realităţi au în mod firesc unele asemănări, pe care cei ce percep prin simţuri le înţeleg uşor şi care nu sînt deloc greu de evidenţiat, atunci cînd vreunul dintre ei ar vrea să i le arate de îndată, fără dificultăţi şi chiar fără raţionament, celui care i-ar cere o explicaţie raţională despre aceasta; pe de altă parte, dimpotrivă, realităţile care sînt cele mai importante şi mai demne de cinstire nu au deloc pentru oameni o imagine clar constituită, prin înfăţişarea căreia cineva, care ar vrea să satisfacă spiritul celui care întreabă, ar putea s-o facă pe deplin prin acomodarea la vreunul din simţuri. Prin urmare trebuie să ne îngrijim să devenim capabili să dăm şi să primim explicaţii raţionale la fiecare lucru; căci realităţile necorporale[67], care reprezintă lucrul cel mai frumos şi mai înălţător, se demonstrează clar numai prin raţiune şi

prin nimic altceva. Or, tocmai aceste realităţi sînt avute în vedere de cele spuse de noi acum. Iar în orice privinţă exersarea este mult mai uşoară în probleme mai puţin importante, decît în cele mai mari.

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte bine ai zis!

STRĂINUL Să ne amintim pentru ce anume am spus noi tot ce am spus despre aceste lucruri.

SOCRATE CEL TÎNĂR Pentru ce?

STRĂINUL Desigur, nu cel mai puţin pentru această plictiseală pe care am resimţit-o în legătură cu lungul discurs despre arta ţesutului, despre derularea inversă a Universului, despre sofist (în legătură cu fiinţarea non-existentului), căci noi am înţeles că ele aveau o prea mare întindere şi pentru toate acestea noi înşine ne-am reproşat îndeajuns temîndu-ne să nu fi spus lucruri periferice, şi încă prea pe larg. Pentru aceasta, şi anume ca să nu se mai întâmple de acum înainte nici o neplăcere de acest fel, să zicem că am spus ceea ce am spus adineaori.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa să fie! Continuă, însă!

STRĂINUL Zic, deci, că trebuie ca eu şi tu, amintindu-ne de cele spuse adineaori, să facem întotdeauna critica sau lauda atît a scurtimii cît şi a lungimii a ceea ce spunem, judecînd mărimea spuselor noastre nu prin raportare reciprocă, ci conform cu acea parte a artei măsurii pe care am spus că trebuie s-o ţinem minte, şi anume prin raportare la ceea „ce este potrivit”.

SOCRATE CEL TÎNĂR Este drept.

STRĂINUL Sigur, nu toate lucrurile trebuie judecate prin acest principiu. Căci pentru plăcere nu avem nevoie deloc de o adecvare a lungimii, afară de cazul vreunui lucru secundar; cît despre cercetarea a ceea ce ne-am propus, mai exact dacă am găsi rezolvarea problemei cît mai uşor şi mai repede, raţiunea ne ordonă să dorim s-o aşezăm în al doilea, şi nu în primul rînd, şi cu mult mai mult şi mai întîi să apreciem metoda însăşi care face posibil faptul de a diviza pe specii; de fapt, trebuie să intereseze şi raţionamentul, cu condiţia ca, deşi lung, să îl facă pe cel care ascultă mai curios; şi nu trebuie să-l supere deloc lungimea lui, aşa cum de asemenea nu l-ar supăra faptul că este prea scurt; la acestea se adaugă în plus, la rîndul lui, şi faptul că unul care dezaprobă, în astfel de convorbiri, raţionamentele lungi şi perioadele desfăşurate în cerc, unul de acest fel, deci, nu trebuie acceptat nici foarte repede, nici prea direct, numai pentru că se avîntă reproşînd doar că raţionamentele sînt prea lungi trebuie să-l convingi că este obligat să demonstreze că ele, dacă ar fi devenit mai scurte, i-ar fi făcut pe participanţii la discuţie mai apţi pentru dialectică şi mai pricepuţi în a obţine clarificarea realităţilor prin raţiune; cît despre critici sau laude sau despre alte aspecte, de ele să nu ne sinchisim deloc şi, mai mult, să nu părem defel că am auzit astfel de vorbe. Şi cu acestea, destul, dacă şi ţie ţi se pare astfel; să ne întoarcem din nou la omul politic[68], aplicîndu-i, exemplul, lămurit mai înainte, al artei ţesutului.

SOCRATE CEL TÎNĂR Bine ai zis! Să facem ceea ce spui!

STRĂINUL Aşadar regele a fost delimitat de multe dintre artele asociate, mai mult chiar, de toate artele care se referă la turme; iar artele rămase, spunem noi, sînt cele din cadrul cetăţii înseşi, adică cele ale cauzelor auxiliare şi cele ale cauzelor propriu-zise, dintre care trebuie să le separăm pe primele de celelalte.

SOCRATE CEL TÎNĂR Adevărat!

STRĂINUL Îţi dai seama, aşadar, că este greu să le divizăm în două? iar motivul, cred, ne va deveni mai clar înaintînd în raţionament.

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că aşa trebuie să facem.

STRĂINUL Să le divizăm, deci, pe părţi, aşa ca pe o jertfă la sacrificii, de vreme ce în două nu putem. Căci trebuie să divizăm întotdeauna în numărul cel mai restrîns cu putinţă[69].

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să procedăm, dar, cu cele de acum?

STRĂINUL Ca şi mai înainte cînd pe toate artele, care produceau instrumente pentru arta ţesutului, le-am considerat chiar de atunci cauze auxiliare.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL De fapt, şi acum trebuie să facem acelaşi lucru, ba chiar cu mai multă rigoare. Artele care produc un instrument, mic sau mare, în cadrul unei cetăţi trebuie considerate toate ca fiind cauze auxiliare. Căci fără ele niciodată n-ar fi nici cetate, nici arta conducerii ei, dar, în schimb, n-am putea atribui nici uneia din ele vreo acţiune ce ţine de arta regală.

SOCRATE CEL TÎNĂR Nu, desigur!

STRĂINUL Şi, într-adevăr, întreprindem un lucru dificil separînd acest gen al cauzelor auxiliare de celelalte, căci, de fapt, acela care spune că ceva din realitate există ca instrument pentru altceva pare că spune un lucru convingător. Dar, totuşi, un lucru dintre cele obţinute în cetate, trebuie considerat, de astă dată, ca fiind de alt fel.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum anume?

STRĂINUL Trebuie precizat că nu este ceva ce are această calitate de instrument. Căci nu pentru motivul de a produce ceva este el construit, aşa cum este instrumentul, ci pentru păstrarea a ceva deja produs.

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce anume este acest obiect?

STRĂINUL Acesta este o specie de obiecte, făcută în felurite chipuri, pentru produse uscate sau pentru lichide, preparate pe foc sau nu, şi pe care o numim cu denumirea unică de „vas", o specie foarte variată şi, după mine, neavînd nimic, în mod real, cu ştiinţa pe care o cercetăm.

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Trebuie să avem în vedere, deci, în mod deosebit cea de-a treia specie diferită dintre aceste lucruri, specie care este de uscat şi de apă, mişcătoare şi nemişcătoare, de preţ şi lipsită de preţ, şi care are un singur nume, deoarece este făcută în vederea şederii, fiind întotdeauna loc de aşezat pentru cineva sau ceva.

SOCRATE CEL TÎNĂR Care anume?

STRĂINUL Numim de obicei acest obiect „vehicul"[70] şi el nu-i deloc un produs al artei politice, ci cu mult mai mult al artei tîmplarului, a ceramistului şi a fierarului.

SOCRATE CEL TÎNĂR Înţeleg.

STRĂINUL Care-i acum a patra specie? Oare nu trebuie s-o considerăm diferită de celelalte pe cea în care se află cele mai multe dintre obiectele menţionate mai demult, adică orice fel de îmbrăcăminte, cea mai mare parte din arme, zidurile şi orice împrejmuire de pămînt şi de piatră şi o mie de alte lucruri? Toate acestea, fiind făcute pentru apărare, ar fi foarte drept să fie numite toate cu denumirea de „mijloc de apărare"[71], cele mai multe reprezintă, şi pe bună dreptate, cu mult mai mult produsul artei construcţiilor şi al artei ţesutului, decît al artei politice.

SOCRATE CEL TÎNĂR Întocmai!

STRĂINUL Dacă am dori s-o considerăm drept a cincea specie pe aceea care se ocupă cu ornamentele şi cu pictura şi, de asemenea, toate artele care produc opere mimetice, servindu-se fie de aceasta din urmă, fie de muzică, operele lor fiind produse toate numai pentru plăcerea noastră, n-ar fi, oare, pe drept circumscris unui singur nume?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cărui nume?

STRĂINUL Aceluia, poate, de „obiecte de amuzament".

SOCRATE CEL TÎNĂR De ce nu!

STRĂINUL Doar acest nume, într-adevăr, se va potrivi tuturor acestor obiecte, căci nimic din acestea nu se face pentru vreo ocupaţie serioasă, ci toate se fac pentru joc.

SOCRATE CEL TÎNĂR Înţeleg şi acest lucru tot atît de bine.

STRĂINUL Iar ceea ce formează substanţa pentru toate aceste obiecte, cu alte cuvinte „din ce” şi „în ce” lucrează toate artele despre care este acum vorba, adică această specie variată, care ea însăşi este produsul atîtor arte diferite, oare să nu o considerăm noi a şasea specie?

SOCRATE CEL TÎNĂR Despre ce vorbeşti de fapt?

STRĂINUL Despre aur şi argint şi despre toate materiile prime, cîte se scot din mine, şi despre tot ce se procură prin tăiatul şi curăţatul copacilor pentru arta tîmplăriei şi arta împletiturilor din scoarţă de pomi; şi, de asemenea, despre arta prelucrării pielii jupuite de pe corpurile de animale, şi despre toate artele învecinate cu acestea, adică cele care produc obiecte din plută şi papirus precum şi obiecte de legat, adică toate care duc la producerea de specii complexe din genuri simple. Să numim acest tot unic „produsul primar al oamenilor”[72], el fiind ceva necompus şi nefiind în nici un caz produsul ştiinţei regale.

SOCRATE CEL TÎNĂR Bine.

STRĂINUL Cît despre obţinerea hranei şi despre toate cele care amestecîndu-se cu corpul nostru, au dobîndit o anumită însuşire de a întreţine părţile corpului prin părţile lor, trebuie să le numim a şaptea specie, considerînd acest tot ca fiind „doica” noastră, dacă nu avem alt nume mai frumos de dat; aşezînd acest tot sub denumirea de agricultură, vînătoare, gimnastică, medicină şi artă culinară, îl vom atribui cu mai multă dreptate acestora, decît artei politice.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Aşadar aproape toate cîte ţin de posesie[73], cu excepţia animalelor domestice, au fost enumerate, cred, în aceste şapte specii. Urmăreşte, deci, atent: căci cu cea mai mare dreptate, poate, ar fi trebuit pusă la început specia „produsului primar”, apoi specii ca: „instrumentul”, „vasul”, „vehiculul” „mijlocul de apărare”, „obiectul de divertisment” şi „alimentul”. Dacă ne-a scăpat ceva de mică importanţă, îl lăsăm la o parte pentru faptul că este posibil să intre într-una din aceste specii, cum ar fi cazul cu orice tip de monedă, de pecete sau de formă imprimată. Căci acestea nu au deloc în ele un gen important de nivelul celorlalte, ci unele dintre ele intră în genul „ornamente”, altele în genul „instrumente”; cu greu, dar, atrase în ele, totuşi concordă în general. Cît despre cele privitoare la posesia de animale domestice, cu excepţia sclavilor[74], apare clar că toate acestea sînt luate în arta desprinsă mai înainte drept artă a creşterii animalelor în turmă.

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Cît despre partea rămasă, în fapt cea a sclavilor şi a slujitorilor de orice fel, eu întrevăd, cumva, că în ea se află cei ce se întrec cu regele în „întreţeserea” treburilor politice, aşa cum altă dată se întreceau cu ţesătorii cei ce se ocupau cu torsul şi cu dărăcitul şi cu cîte altele am mai spus. Ceilalţi toţi, numiţi auxiliari, au fost îndepărtaţi şi separaţi, laolaltă cu operaţiile auxiliare despre care tocmai am vorbit, de activitatea regelui şi a omului politic.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cel puţin aşa pare.

STRĂINUL Hai să-i cercetăm pe cei care au rămas, înaintînd din aproape în aproape, ca să-i cunoaştem mai exact.

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că aşa trebuie să facem!

STRĂINUL De fapt, noi găsim că slujitorii cei mai de seamă[75], dacă-i privim din punctul nostru de vedere, au o deprindere şi o experienţă contrare celor pe care le-am propus noi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Care anume slujitori?

STRĂINUL Cei cumpăraţi şi cei dobîndiţi într-un fel asemănător; pe aceştia trebuie să-i numim, incontestabil, sclavi, ei neavînd deloc de-a face cu arta regală.

SOCRATE CEL TÎNĂR Fără îndoială!

STRĂINUL Şi apoi? Aceia dintre oamenii liberi, cîţi se pun ei înşişi de bună voie în slujba celor despre care am vorbit înainte, făcînd să circule de la unii la alţii şi compensînd

produsele agriculturii şi ale altor arte, unii în pieţe, alţii de la cetate la cetate, ducîndu-le pe mare şi pe uscat, schimbînd monedă pentru produse şi monedă pentru altă monedă, oamenii aceştia pe care i-am numit zarafi, comercianţi, armatori şi negustori, oare îşi revendică ei vreo atribuţie a artei politice?

SOCRATE CEL TÎNĂR Poate, mai degrabă, a artei negoţului!

STRĂINUL Şi, într-adevăr, pe toţi aceştia, pe care-i vedem că sînt plătiţi sau care sînt oricînd gata să se pună în slujba oricui, nu-i vom găsi niciodată în rîndul participanţilor la arta regală.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să-i găsim!

STRĂINUL Dar ce zici de cei care ne fac permanent anumite servicii?

SOCRATE CEL TÎNĂR Despre ce fel de servicii şi ce fel de oameni vorbeşti?

STRĂINUL Despre cei din care este format neamul crainicilor şi despre toţi cîţi devin iscusiţi în alcătuirea de scripte în virtutea îndelungii exercitări a slujbei lor, şi despre cîţiva alţii care îndeplinesc cu mare sîrguinţă atîtea alte slujbe în jurul conducătorilor cetăţilor; pe aceştia[76], la rîndul lor, cum îi vom numi?

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa cum ai spus adineaori: slujitori şi nu conducători de cetăţi.

STRĂINUL Dar, desigur, nu ca în vis am spus eu că pe aici pe undeva apar cei care-şi dispută cu deosebire arta regală. Totuşi ne-ar părea că este cît se poate de straniu faptul de a-i căuta în vreo parte a artei slujitorului.

SOCRATE CEL TÎNĂR Întru totul straniu!

STRĂINUL Să ne apropiem, deci, şi mai mult de „cei care încă nu au fost supuşi chinului cercetării”[77]. Sînt anume aceia care deţin o parte a ştiinţei slujirii în domeniul divinaţiei, căci ei sînt consideraţi interpreţi ai zeilor pe lîngă oameni.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Şi, desigur, la fel şi genul preoţilor, după cum se spune în chip cuvenit, este ştiutor pe de o parte în a face prin jertfe daruri zeilor, fiecăruia după dorinţă, din partea noastră, pe de alta în a cere de la aceia pentru noi dobîndirea de bunuri, prin rugăciuni; deci amîndouă aceste îndeletniciri sînt — nu-i aşa? — părţi ale artei slujitorului.

SOCRATE CEL TÎNĂR Ba chiar aşa, evident!

STRĂINUL Ei bine, eu cred că deja am apucat-o cel puţin pe urmele care duc spre ceea ce căutăm. Căci chipul preotului şi cel al prezicătorului sînt aşa de pline de demnitate şi se bucură de o atît de mare faimă, din cauza importanţei îndeletnicirilor lor, încît în Egipt nici nu este cu putinţă să existe rege fără putere religioasă, iar dacă totuşi se întâmplă să ajungă prin forţă rege vreunul din altă pătură socială decît cea a preoţilor, el trebuie trecut din aceea în aceasta; chiar şi la greci adesea celor mai mari demnităţi li se încredinţează cele mai importante sarcini în legătură cu îndeplinirea anumitor sacrificii. Şi, de fapt, şi la voi este cît se poate de evident ceea ce spun eu acum; căci, celui devenit rege datorită sorţii, se spune că i se atribuie cele mai importante şi mai tradiţionale dintre sacrificii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Întocmai.

STRĂINUL Trebuia să examinăm, desigur, şi pe aceşti regi şi, totodată, preoţi aleşi de destin, pe slujitorii lor şi o altă mulţime uriaşă, care tocmai ne apare acum foarte limpede, după ce i-am separat pe cei de mai-nainte.

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar cine-s aceştia despre care vorbeşti?

STRĂINUL Şi-s încă unii foarte aparte!

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce anume?

STRĂINUL Un anume gen foarte numeros, după cum îi apare de îndată celui care-i examinează. Căci mulţi bărbaţi seamănă leilor şi centaurilor şi altora de acest fel, foarte mulţi seamănă satyrilor şi sălbăticiunilor slabe dar[78] şirete; îndată ele îşi schimbă între ele întruchipările şi puterea. Şi, într-adevăr, tinere Socrate, abia acum cred că i-am identificat pe bărbaţi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Numai să-mi explici: căci pari a fi remarcat ceva neobişnuit.

STRĂINUL Da; însă ceea ce pare neobişnuit provine pentru oricine din neştiinţă. Şi este, de fapt, şi ceea ce am resimţit eu însumi acum; căci eu n-aş şti ce să cred pe moment văzînd corul[79] preocupat de treburile ce privesc cetatea.

SOCRATE CEL TÎNĂR La cine anume te referi?

STRĂINUL La cel mai mare amăgitor dintre toţi sofiştii şi pe cel mai experimentat în această artă; el, care este cel mai greu de deosebit de oamenii politici şi regii veritabili şi pe care trebuie, totuşi, să-l deosebim, dacă avem în intenţie să vedem limpede ceea ce cercetăm.

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar, într-adevăr, la acest lucru nu trebuie deloc să renunţăm.

STRĂINUL Desigur, şi după părerea mea. Şi atunci răspunde-mi la această întrebare!

SOCRATE CEL TÎNĂR La care?

STRĂINUL Oare, după părerea noastră, nu este monarhia una din formele de conducere politică?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Şi după monarhie s-ar putea vorbi, cred, despre conducerea de către puţini[80].

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Cea de-a treia formă de guvernare nu-i, oare, conducerea celor mulţi, numită democraţie?

SOCRATE CEL TÎNĂR Chiar aşa!

STRĂINUL Trei fiind aceste forme, nu devin ele, cumva, cinci, două dînd naştere din ele însele, la alte două nume pe lîngă acestea?

SOCRATE CEL TÎNĂR Care, de fapt?

STRĂINUL Cercetîndu-le acum după criteriile constrîngerii şi consimţirii, sărăciei şi bogăţiei, legalităţii şi ilegalităţii aflate în ele, două din acestea se divid fiecare în două; astfel, monarhia se poate spune că are două specii: cu numele de tiranie — una, de regalitate — cealaltă.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum altfel!

STRĂINUL Şi oricare cetate stăpînită de puterea celor puţini este condusă fie prin aristocraţie, fie prin oligarhie.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi chiar aşa este!

STRĂINUL Cît despre democraţie, fie că mulţimea conduce cu forţa, fie cu consimţămîntul celor bogaţi, şi fie că respectă cu stricteţe legile, fie că nu, în mod obişnuit nimeni nu-i schimbă deloc numele[81].

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr.

STRĂINUL Şi atunci? Credem noi, oare, că vreuna dintre aceste forme de guvernare poate fi dreaptă, definită fiind doar prin aceşti termeni: „unul”, „puţini”, şi „mulţi” *sau* „bogăţie” şi „sărăcie”, *sau* „constrângere” şi „consimţire” sau „ajungînd să fie condusă cu legi scrise” sau „fără legi”?

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar, de fapt, ce-o împiedică?

STRĂINUL Priveşte, deci, mai cu luare-aminte urmînd această cale.

SOCRATE CEL TÎNĂR Care?

STRĂINUL Oare, vom reţine sau vom anula ceea ce am enunţat la început?

SOCRATE CEL TÎNĂR Despre ce anume vorbeşti?

STRĂINUL Am spus, cred, că forma de conducere regală reprezintă una dintre ştiinţe.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Şi nu chiar dintre toate acestea, ci am ales-o din celelalte drept una critică şi directivă.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Şi din cea directivă, o parte se aplica celor neînsufleţite, cealaltă celor însufleţite, şi, în felul acesta, divizînd necontenit am ajuns aici, nelăsînd în umbră ştiinţa, dar nefiind încă destul de capabili s-o definim exact.

SOCRATE CEL TÎNĂR Ai dreptate!

STRĂINUL Dar, oare, nu înţelegem tocmai acest lucru, adică faptul că determinaţia pe care trebuie s-o aibă acestea nu este nici „puţini", nici „mulţi", nici „consimţire", nici „constrîngere", nici „sărăcie", nici „bogăţie", ci o anumită *ştiinţă,* dacă vrem să dăm urmare celor spuse mai înainte?

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar, de fapt, a nu face aceasta este imposibil.

STRĂINUL Acum trebuie să examinăm cu necesitate tocmai acest fapt: în care, oare, dintre aceste forme de guvernare se poate întîlni ştiinţa cîrmuirii oamenilor, a celei mai însemnate şi mai dificil, poate, de dobîndit cîrmuiri; căci trebuie s-o privim cu luare-aminte pentru ca să vedem pe cine trebuie să îndepărtăm de suveranul înţelept; adică să-i identificăm pe aceia care pretind a fi oameni politici şi care-i conving pe mulţi de aceasta, fără a fi deloc astfel.

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că trebuie să facem aceasta, aşa cum ne-a arătat dinainte raţionamentul.

STRĂINUL Oare, se poate crede că într-o cetate tocmai mulţimea ar fi capabilă să deţină această ştiinţă?

SOCRATE CEL TÎNĂR Ei, cum să fie?

STRĂINUL Dar, oare, într-o cetate de o mie de oameni ar fi posibil ca o sută sau chiar cincizeci s-o conducă suficient de bine?

SOCRATE CEL TÎNĂR În felul acesta, într-adevăr, cârmuirea ar fi cea mai uşoară dintre toate artele; căci ştim că dintr-o mie de bărbaţi nu s-ar găsi niciodată atîţia jucători de zaruri excepţionali, în raport cu cei din restul Greciei, necum tot atîţia regi. Căci, desigur, acela care posedă ştiinţa regală, fie că ar domni sau nu, conform raţionamentului anterior trebuie să fie considerat de rang „regal".

STRĂINUL Bine că mi-ai amintit! Ca urmare a acestui raţionament, cred, noi trebuie să căutăm guvernarea corectă în unul sau doi, sau, în general, în puţini, ori de cîte ori ea ajunge să fie dreaptă.

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Deci, doar pe aceştia care comandă cu sau fără consimţămîntul celor conduşi, cu sau fără reglementări scrise, fiind bogaţi sau fiind săraci, trebuie să-i considerăm conducători, aşa cum am făcut adineaori cu cei care conduceau după orice fel de altă artă. Pe medici, deci, nu mai puţin îi vom considera astfel, fie că ne vindecă cu voia sau fără voia noastră, ne taie, ne ard rănile şi ne pricinuiesc vreun alt chin, şi chiar dacă o fac după prescripţii sau fără prescripţii, fie că sînt săraci, fie că sînt bogaţi, pe ei, vasăzică, nu-i vom numi deloc mai puţin medici; şi aceasta în măsura în care ei se conformează unei arte, purificîndu-ne fie prin luarea, fie prin adăugarea a ceva, dar numai cu condiţia binelui pentru corpurile noastre, făcîndu-le mai bune din mai rele; fiecare, îngrijind cele ce sînt de îngrijit, ne salvează; numai în acest sens, după părerea mea, şi nu în altul vom stabili că este şi definiţia corectă a medicinei şi a oricărei alte arte a conducerii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cu siguranţă!

STRĂINUL Este necesar, într-adevăr, ca şi printre formele de guvernare să existe aceea cu deosebire adevărată, şi numai una, în care să se găsească conducătorii într-adevăr cunoscători ai artei politice şi nu cei ce par numai; fie că ar conduce după legi, fie fără legi, fie cu, fie fără consimţămîntul celor conduşi, fie săraci, fie bogaţi, nimic din toate acestea nu trebuie luat în considerare defel ca neaducînd nici o îndreptăţire.

SOCRATE CEL TÎNĂR Bine.

STRĂINUL Şi fie că, omorîndu-i pe unii sau expulzîndu-i, purifică cetatea spre binele ei, fie că, trimiţînd altundeva colonii precum roiurile de albine, o face mai mică, fie că, adunînd alţi oameni de altundeva şi făcînd cetăţeni din străini, o măreşte, atîta timp cît, folosindu-se de ştiinţă şi de justiţie, pe cît posibil, o salvează sau o face din mai rea mai bună, trebuie să spunem că *această* formă de guvernămînt — şi *în aceşti termeni definită* — este *singura dreaptă;* iar *celelalte,* pe care le-am amintit, trebuie să spunem că nu sînt nici autentice, nici cu adevărat reale, ci că ele *sînt imitaţii* ale acesteia; pe de o parte unele, numite „cu legi bune", care o imită în aspectele mai bune, pe de altă parte celelalte, care o imită în aspectele mai rele.

SOCRATE CEL TÎNĂR Despre acelea cu legi bune, Străinule, mi se pare că ai vorbit cu judecată; dar că trebuie să se guverneze şi fără legi, această spusă este mai greu de acceptat.

STRĂINUL Doar cu puţin mi-ai luat-o înainte întrebîndu-mă aceasta, tinere Socrate! Căci eram pe punctul de a te întreba dacă te nemulţumeşte ceva din cele spuse; acum este deja clar faptul că noi vom vrea[82] să discutăm despre îndreptăţirea guvernărilor fără legi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Într-adevăr este, într-un anume fel, clar că arta legislaţiei ţine de cea regală; lucrul cel mai important este ca nu legile să fie puternice, ci suveranul dotat cu înţelepciune. Ştii de ce?

SOCRATE CEL TÎNĂR Chiar, spune-mi de ce?

STRĂINUL Pentru că legea n-ar fi în stare niciodată să conceapă cu exactitate ceea ce este cel mai bun şi cel mai drept şi nici să dea cea mai bună prescripţie pentru toţi în acelaşi timp; căci neasemănările dintre oameni şi dintre acţiuni şi faptul că „niciodată nimic din cele omeneşti nu se bucură de tihnă" — cum spune zicala[83] — nu permit, în nici un domeniu, ca vreo artă, oricare ar fi ea, să dea la iveală un principiu simplu, valabil pentru orice situaţie şi pentru totdeauna. Oare sîntem şi în această privinţă de acord?

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Însă vedem că legea tinde tocmai spre acest lucru, ca un om arogant şi ignorant, care nu permite ca altul să întreprindă ceva împotriva a ceea ce a stabilit el însuşi şi să-i pună întrebări, şi care nici nu acceptă nimic nou, chiar dacă s-ar întîmpla să fie mai bun, dacă este diferit de hotărîrea pe care a luat-o el însuşi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr! Căci legea acţionează faţă de fiecare dintre noi întocmai aşa cum ai spus.

STRĂINUL Aşadar este imposibil, nu, ca principiul, care este întotdeauna simplu, să se potrivească cu realităţile, care nu sînt niciodată simple?

SOCRATE CEL TÎNĂR Mă tem că da.

STRĂINUL Dar atunci de ce este necesar să se facă legi, de vreme ce legea nu este perfectă? Trebuie să aflăm cauza acestui lucru!

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Dar şi pe la voi, şi în alte cetăţi, există, nu-i aşa, nişte exerciţii, fie de alergare, fie de altceva, practicate de oameni mulţi, adunaţi la un loc, doar din dorinţa de victorie.

SOCRATE CEL TÎNĂR Există chiar foarte multe!

STRĂINUL Ei bine, să reamintim acum prescripţiile din astfel de domenii, făcute de cei care predau gimnastica în mod ştiinţific.

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe care anume?

STRĂINUL Faptul că ei cred că nu este posibil să detaliezi pentru fiecare caz recomandînd prescripţii convenabile fiecărui corp, ci că trebuie procedat mai în mare pentru a se realiza, în privinţa multor situaţii şi a multor indivizi, o regulă a ceea ce este util corpurilor în general.

SOCRATE CEL TÎNĂR Bine!

STRĂINUL De aceea, de fapt, ei, impunîndu-le eforturi egale unor indivizi adunaţi la un loc, mai întîi îi fac să înceapă în acelaşi timp, apoi îi opresc în acelaşi timp, la alegere, la luptă sau la orice alt efort al trupului.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa este!

STRĂINUL Să examinăm acum legislatorul, cel care prescrie „turmelor" sale cele referitoare la drept şi la contractele lor reciproce! El nu va fi niciodată în stare ca, dînd ordine pentru toţi la un loc, să dea şi pentru fiecare în parte ceea ce îi convine.

SOCRATE CEL TÎNĂR Este cel puţin verosimil.

STRĂINUL Ci, mai degrabă, ceea ce convine mai multora, cred, şi pentru mai multe situaţii şi, cumva, în felul acesta va alcătui legea — aşa, mai în mare — şi pentru fiecare individ, aducînd fie reglementări scrise, fie nescrise şi legiferînd obiceiuri străbune.

SOCRATE CEL TÎNĂR Este drept!

STRĂINUL Drept, într-adevăr! Căci în ce fel ar putea ajunge cineva, tinere Socrate, astfel încît întotdeauna de-a lungul vieţii, aplecîndu-se asupra fiecărui caz în parte, să-i prescrie cu precizie ceea ce îi convine? Şi chiar capabil fiind de aceasta vreunul din cei ce deţin cu adevărat ştiinţa regală, scriind aceste aşa-numite legi, şi-ar crea piedici el însuşi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa reiese, străinule, cel puţin din cele spuse adineaori!

STRĂINUL Mai degrabă, o, prea-bunule, din cele ce vor urma să fie spuse!

SOCRATE CEL TÎNĂR Din ce anume?

STRĂINUL Din următoarele: căci (s-o spunem şi pentru noi înşine!) un medic sau un antrenor de gimnastică, avînd intenţia să plece undeva şi să stea, după cum crede el, mult timp departe de cei de care se îngrijeşte, convins că gimnaştii şi bolnavii nu-şi vor aminti cele ordonate de el, oare, nu va voi el să lase recomandări scrise pentru aceştia? Sau cum altfel?

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că da!

STRĂINUL Şi ce-ar fi dacă, după ce a făcut călătoria, s-ar întoarce înapoi, contrar intenţiei, mai devreme? Oare nu s-ar încumeta ca în locul recomandărilor scrise să dea altele, în cazul că au survenit ameliorări la cei bolnavi din cauza curenţilor de aer sau a altui fenomen atmosferic nesperat, acestea producîndu-se altfel decît în mod obişnuit? Sau, încăpăţînîndu-se, ar socoti că trebuie să le păstreze pe cele vechi, prescrise altădată, fără ca el să mai prescrie altele şi fără ca bolnavul să îndrăznească să facă altceva în locul celor prescrise, ca şi cum doar ele ar fi medicale şi vindecătoare, pe cînd celelalte ar fi nocive şi neştiinţifice? Dar orice procedeu de acest fel, folosit în ştiinţă şi în arta adevărată, nu devine, în absolut orice situaţie, aspectul cel mai ridicol al reglementărilor de acest gen?

SOCRATE CEL TÎNĂR Ba chiar aşa!

STRĂINUL Dar ce se întîmplă cu cel care a alcătuit legi scrise sau a stabilit legi nescrise în legătură cu ceea ce este drept şi nedrept, frumos şi urît, bun şi rău, pentru turmele de oameni, toate cîte sînt păstorite în fiecare cetate după legile celor care le-au stabilit? Oare, dacă revine cel care le-a scris cu competenţă sau vreun altul asemănător, să-i fie interzis, deci, să proclame în locul acestora altele noi? Sau şi această interdicţie ne-ar putea apărea într-adevăr drept un lucru cu nimic mai puţin ridicol decît în cazul medicului?

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Dar ştii ce spun cei mai mulţi oameni în legătură cu o astfel de situaţie?

SOCRATE CEL TÎNĂR Acum nu-mi vine în minte chiar cum sună!

STRĂINUL Şi este ceva chiar foarte plauzibil. Căci se spune, de fapt, că, dacă cineva cunoaşte legi mai bune decît cele de mai înainte, trebuie să le aducă cetăţii sale, numai după ce a convins pe fiecare cetăţean în parte, şi nu altfel.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi? Nu-i drept?

STRĂINUL Poate! Dar dacă vreunul, neconvingîndu-i, impune cu forţa o legislaţie mai bună răspunde-mi, care va fi numele acestei constrîngeri? Dar, deocamdată, nu! răspunde-mi mai întîi la cele de mai înainte!

SOCRATE CEL TÎNĂR La ce te referi de fapt?

STRĂINUL Dacă, cumva, vreun medic competent în arta sa, dar nereuşind să-l convingă pe cel ce are nevoie de medic, ar fi nevoit ca, în locul celor prescrise, să-i administreze un leac mai bun bolnavului, fie el copil sau bărbat sau femeie, care ar fi numele acestea constrîngeri? Oare nu cu totul altul decît cel numit „nesocotire a ştiinţei medicale" şi „greşeală care produce boală"? Şi cel care fusese constrîns mai înainte nu are dreptul să spună orice despre un astfel de tratament, cu excepţia faptului că a suferit ceva primejdios şi neştiinţific din partea medicilor, care l-au constrîns la aceasta?

SOCRATE CEL TÎNĂR Este foarte adevărat ce spui!

STRĂINUL Dar ce am spus noi că este, în fapt, greşeala din arta politică? Oare nu am numit-o ceva ruşinos şi rău şi injust?

SOCRATE CEL TÎNĂR Ba chiar aşa!

STRĂINUL Dar despre cei care au fost constrînşi să întreprindă împotriva legilor scrise sau a tradiţiei, alte fapte, mai drepte şi mai bune decît cele de mai înainte? Spune: oare critica făcută de astfel de oameni în legătură cu o astfel de constrîngere, în cazul că nu este lucrul cel mai ridicol dintre toate, nu cumva trebuie considerat că ar putea avea toate viciile cu excepţia aceluia că aceia care au fost constrînşi au suferit din partea celor care i-au constrîns fapte ruşinoase, nedrepte şi rele?

SOCRATE CEL TÎNĂR Este foarte adevărat ce spui!

STRĂINUL Dar, oare, dacă cel care a folosit forţa este bogat, constrîngerile lui sînt drepte, iar dacă, dimpotrivă, este sărac, ele sînt nedrepte? Dacă cineva, convingînd sau nu, fiind bogat sau sărac, conducînd conform legilor sau în afara lor, realizează lucruri utile cetăţii, oare nu *aceasta* este şi *în raport cu astfel de criterii* trebuie stabilită definiţia — şi anume definiţia cea mai adevărată! — a dreptei cîrmuiri a cetăţii, definiţie după care bărbatul înţelept şi bun[84] va rezolva problemele celor pe care-i conduce? Şi, aşa precum cîrmaciul, care veghează tot timpul asupra a ceea ce se întîmplă în legătură cu corabia şi cu navigaţia, fără să dea ordine scrise, ci transformînd în lege arta sa de a cîrmui corabia, îşi salvează tovarăşii de călătorie, oare nu tot aşa şi după aceeaşi metodă poate deveni corectă guvernarea celor care sînt în stare să conducă astfel, forţa artei conducerii devenind mai puternică decît legile? Şi nu-i aşa că aceia care fac toate acestea, conducînd cu înţelepciune, nu cunosc greşeala, atîta timp cît ei respectă un singur lucru important, şi anume: împărţind întotdeauna concetăţenilor lor, cu raţiune şi ştiinţă, tot ceea ce este mai drept, îi salvează pe aceştia aşa cum sînt ei, şi îi fac mai buni din mai răi, pe cît este posibil?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cel puţin cele spuse acum sînt de necontestat!

STRĂINUL Dar, de fapt, nici celelalte nu trebuie să fie contestate!

SOCRATE CEL TÎNĂR Despre ce anume vorbeşti?

STRĂINUL Despre faptul că, dacă o mulţime de oameni, de orice fel ar fi ei, avînd chiar o astfel de ştiinţă, n-ar ajunge niciodată să conducă cu înţelepciune şi raţiune, atunci într-un „număr mic", în „puţini", în „unul" trebuie căutată acea singură formă de guvernare, care este cea mai dreaptă, pe cînd celelalte trebuie considerate imitaţii, după cum s-a arătat şi puţin mai înainte, ele imitînd-o pe aceasta, unele în cele mai frumoase aspecte, altele în cele mai urîte.

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce sens spui aceasta? Căci, de fapt, nici adineaori nu am înţeles cele spuse în legătură cu „imitaţiile".

STRĂINUL Şi, totuşi, nu ar fi ceva rău dacă, după ce am iscat o problemă de acest fel, am lăsa-o la o parte şi, fără să înaintăm, am arăta greşeala ivită acum în legătură cu ea.

SOCRATE CEL TÎNĂR De fapt, care greşeală?

STRĂINUL Ceva de felul a ceea ce tocmai trebuie să cercetăm acum: un lucru nici foarte familiar, nici prea uşor de observat; să încercăm, prin urmare, să-l înţelegem! Să vedem, deci: fiind, după părerea noastră, doar o singură formă de guvernare adevărată, formă pe care am prezentat-o deja, tu ştii — nu-i aşa? — că celelalte trebuie să se salveze doar

folosindu-se de prescripţiile acesteia, făcînd ceea ce lăudăm acum, chiar dacă nu este lucrul cel mai corect?

SOCRATE CEL TÎNĂR Care lucru anume?

STRĂINUL Anume ca nimeni, în cetate, să nu îndrăznească să întreprindă ceva împotriva legilor, iar cel care ar îndrăzni să fie pedepsit cu moartea şi cu toate pedepsele extreme. Şi aceasta este ceea ce avem mai drept şi mai frumos, luat în al doilea rînd, după ce cel dintîi[85], enunţat adineaori, a fost lăsat la o parte; să cercetăm în continuare cum s-a ajuns la acest principiu, pe care l-am numit al doilea! Sau nu vrei?

SOCRATE CEL TÎNĂR Ba chiar foarte mult!

STRĂINUL Să ne întoarcem încă o dată la imaginile de care avem întotdeauna nevoie cînd reprezentăm conducătorii de rang regal!

SOCRATE CEL TÎNĂR La care imagini?

STRĂINUL La cîrmaciul de corabie adevărat şi la medicul „care face cît mulţi alţii la un loc”[86]. Imaginîndu-ne, deci, o situaţie fictivă cu aceştia[87], s-o cercetăm!

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce situaţie?

STRĂINUL Următoarea: să presupunem că noi toţi ne-am propus să spunem despre aceştia că am suferit din partea lor cele mai înspăimîntătoare lucruri. Căci dacă oricare dintre ei ar voi să ne salveze pe vreunul din noi, ne salvează în mod asemănător; dar dacă ar voi medicii să ne maltrateze, ne maltratează, făcîndu-ne incizii şi cauterizîndu-ne şi ordonîndu-ne să le aducem plată ca şi cum le-am plăti tribut, din care nu consumă decît puţin sau chiar deloc pentru bolnav, dar se folosesc de tot restul ei înşişi şi cei ai casei lor; şi, sfîrşind chiar prin a lua bani de la rude ale bolnavului sau de la duşmani ai lui, ei îl şi omoară. La rîndul lor, cîrmacii de corăbii uneltesc mii de alte lucruri de acest fel, părăsindu-ne pe unii dintre noi în singurătate la plecare; sau, făcînd greşeli în navigare, îi aruncă pe alţii în mare; şi mai urzesc încă multe alte rele. Iar dacă, presupunând într-adevăr toate aceste lucruri, am vrea să luăm o hotărîre, aceasta ar fi următoarea: nu i-am mai permite deloc nici uneia dintre arte să comande în chip autocratic nimănui, fie că ar fi sclav, fie om liber; s-ar întruni adunarea noastră fie a întregului popor, fie numai a celor bogaţi, şi le-ar permite simplilor particulari şi altora de alte meserii să-şi spună părerea asupra navigaţiei şi asupra bolilor, adică ce leacuri şi ce instrumente medicale trebuie să folosim la cei bolnavi şi, de asemenea, de ce corăbii şi de ce instrumente nautice să ne folosim pentru nevoile navigaţiei, pentru primejdiile proprii ei, din cauza vînturilor şi a valurilor, şi pentru întîlnirile cu piraţii; şi, în caz de luptă navală, ar opina dacă ar fi nevoie de corăbii mari împotriva altora de acelaşi fel; iar noi înscriind cele hotărîte, în aceste privinţe, de către mulţime — cei care au hotărît fiind ori medici, ori cîrmaci, ori doar simpli particulari — pe nişte piramide turnante sau pe nişte stele[88], ori, chiar nescrise fiind, prezentîndu-le drept obiceiuri străbune, ar trebui ca *după acestea* să se facă, în tot restul timpului, şi navigaţia şi îngrijirea bolnavilor.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cu siguranţă că spui absurdităţi!

STRĂINUL Şi apoi în fiecare an se vor stabili conducători ai mulţimii, fie dintre cei bogaţi, fie din întreg poporul, oricare conducător fiind desemnat de sorţi; iar conducătorii desemnaţi ar urma să conducă după legi scrise, comandînd nave sau însănătoşind bolnavi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Acestea sînt şi mai greu de acceptat!

STRĂINUL Imaginează-ţi apoi ce urmează de aici. Căci, după ce anul fiecărui conducător va fi ajuns la sfîrşit, va trebui să-i adunăm şi să-i îndreptăm pe aceşti conducători spre judecătorii din tribunale constituite din bărbaţi desemnaţi, fie dintre cei bogaţi, după preferinţă, fie din întreg poporul, prin tragere la sorţi; oricine ar vrea ar avea posibilitatea de a-i acuza că în timpul anului lor nu au condus navele după legile scrise şi nici după obiceiurile vechi ale înaintaşilor; şi exact aceleaşi acuzaţii vor putea aduce şi celor care-i vindecă pe bolnavi; şi aceşti judecători vor stabili pedeapsa sau o amendă pe care urmează s-o plătească fiecare, în cazul că ar fi condamnat.

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr, acela, care ar accepta de bună voie să conducă în astfel de condiţii, pe bună dreptate ar trebui să plătească amenda şi să sufere orice pedeapsă!

STRĂINUL Şi, după toate acestea, va mai trebui, desigur, să mai fie dată o lege, cum că, dacă cineva ar părea că se interesează dincolo de legile scrise, de arta conducerii corăbiei şi de arta navigaţiei, de ceea ce ţine de sănătate sau de vreun adevăr medical despre mişcările aerului, atît ale celui cald, cît şi ale celui rece, şi dacă ar face-o pe cunoscătorul a orice în legătură cu astfel de lucruri, mai întîi să nu-l numim nici medic, nici cîrmaci, ci „ins care aruncă vorbe în vînt" şi sofist limbut; apoi chiar drept unul care corupe pe alţii, mai tineri, şi-i convinge să se dedice cîrmuirii navelor şi medicinii nu după legi, ci comandînd asupra celor ce ţin de navigaţie şi asupra bolnavilor în chip de autocratori; astfel acela care ar vrea, din cei care au dreptul, ar putea să-l ducă, după lege, la închisoare; şi, dacă-i convinge pe cei tineri, fie pe cei vîrstnici în opinia lui împotriva legilor şi a reglementărilor scrise, să fie pedepsit cu supliciile extreme[89]. Căci nimic nu trebuie considerat mai înţelept decît legile! Şi doar nimeni nu-i nepriceput în ale medicinei, ale sănătăţii, ca şi într-ale cîrmuirii corăbiei şi ale navigaţiei! Oricine ar vrea ar putea să înveţe legile scrise şi obiceiurile strămoşeşti existente deja. Dacă s-ar întîmpla, în fapt, aşa cum spunem, tinere Socrate, aceste lucruri referitoare la aceste ştiinţe, ca şi la strategie şi la orice fel de artă a vânatului, la pictură sau la orice artă mimetică în parte la dulgherie sau la oricare artă a confecţionării mobilei, la agricultură sau la oricare artă a cultivării pomilor, sau dacă am privi arta creşterii cailor ca fiind realizată după reglementări scrise, sau orice altă artă îngrijirii turmei, sau arta ghicitului, sau oricare parte am lua din arta slujirii, sau jocul de table sau aritmetica pură, sau cea aplicată la plan, la înălţime sau la viteză, toate acestea, astfel făcute, cum ne-ar apărea ele, practicate fiind pe baza reglementărilor scrise şi nu cu ştiinţă?

SOCRATE CEL TÎNĂR Este clar că toate ştiinţele ar dispărea cu totul şi nici n-ar mai putea reapărea vreodată, datorită legii care ar împiedica cercetarea; astfel că viaţa, care şi acum este dificilă, într-o astfel de vreme ar deveni cu totul de netrăit.

STRĂINUL Dar despre aceasta ce zici? Dacă am constrânge pe oricare dintre artele enumerate să evolueze după legi scrise, dacă am supune legilor scrise pe comandantul desemnat de noi prin vot sau prin tragere la sorţi şi dacă acesta, neluînd deloc în seamă legile scrise fie pentru vreun cîştig, fie din proprie plăcere, s-ar apuca să facă altceva în afara lor, el nefiind deloc competent, oare nu s-ar ivi un rău şi mai mare decît răul dinainte?

SOCRATE CEL TÎNĂR Întocmai aşa!

STRĂINUL Căci, cred eu, acela care îndrăzneşte să acţioneze împotriva unor astfel de legi, anume împotriva legilor stabilite prin experienţă îndelungată şi după ce sfătuitori bine intenţionaţi au colaborat şi au convins mulţimea să le adopte, acela, deci, comiţînd greşeală din greşeală în mod repetat, ar distruge întreaga activitate practică încă mai mult decît reglementările scrise.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum n-ar fi aşa!

STRĂINUL Din aceste motive, de fapt, cei care dau legi şi reglementări scrise în orice domeniu au ca a doua soluţie[90] să nu permită nimănui, fie el unul singur, fie o mulţime, să întreprindă vreodată ceva, orice ar fi aceasta, împotriva legilor.

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe drept!

STRĂINUL Aşadar aceste legi ar fi imitaţii ale adevărului, în oricare dintre domenii, ele fiind alcătuite, pe cît mai mult posibil, de către cunoscători?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Şi totuşi, am mai spus, dacă ne mai aducem aminte, că cunoscătorul — omul realmente politic — va întreprinde multe acţiuni conform artei sale, în practica proprie, fără să ţină seama de cele scrise, atîta vreme cît el este de părere că acestea sînt mai bune decît recomandările scrise de el însuşi şi ordonate celor de care se află departe cînd face o călătorie.

SOCRATE CEL TÎNĂR Am spus-o, desigur!

STRĂINUL Aşadar orice bărbat sau orice mulţime, care s-ar întîmpla să aibă legi scrise, dacă s-ar apuca să întreprindă ceva, ca fiind un lucru mai bun, ar face, nu-i aşa, după puterile lor, acelaşi lucru pe care-l făcuse si acel om politic autentic?

SOCRATE CEL TÎNĂR Întocmai chiar!

STRĂINUL Aşadar, dacă, pe de o parte, fiind neştiutori, ar face acelaşi lucru, adică s-ar apuca să imite adevărul, ei l-ar imita desigur, întru totul rău; iar dacă, pe de alta, l-ar imita, fiind cunoscători ai artei, aceasta n-ar mai fi imitaţie, ci însuşi acel adevăr.

SOCRATE CEL TÎNĂR Întru totul aşa, cred!

STRĂINUL Şi, desigur, adineaori noi convenisem că nici o mulţime nu ar fi capabilă să deţină o artă, oricare ar fi ea.

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr, aşa stau lucrurile!

STRĂINUL Prin urmare, dacă există o artă regală, mulţimea celor bogaţi şi întreg poporul n-ar putea niciodată să deţină această ştiinţă politică.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să poată!

STRĂINUL Astfel de guvernări deci, după cum se pare, trebuie ca, dacă vor să imite cît se poate mai bine acea guvernare adevărată, adică *a celui ce conduce de unul singur bazat pe ştiinţă,* atîta vreme cît au legi statornicite, să nu întreprindă nimic dincolo de reglementările scrise şi de obiceiurile străbune.

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte bine ai spus!

STRĂINUL Deci atunci cînd cei bogaţi[91] imită constituţia adevărată, numim acest fel de guvernare aristocraţie cînd, însă, nu ţin cont de legi: oligarhie.

SOCRATE CEL TÎNĂR Se pare că da!

STRĂINUL Şi, desigur, atunci cînd, la rîndul lui, unul singur conduce după legi imitîndu-l pe cel cunoscător, îl numim rege, nediferenţiindu-l prin nume, fie că conduce de unul singur conform legilor, fie că o face cu ştiinţă, fie după simpla opinie.

SOCRATE' CEL TÎNĂR Pare foarte posibil!

STRĂINUL Prin urmare, de asemenea dacă vreunul, care este realmente cunoscător, ar conduce de unul singur, el va fi numit, desigur, cu acelaşi nume — „rege" — şi cu nici un altul; de aceea, de fapt, toate numele formelor de guvernămînt spuse adineaori au fost numai cinci[92].

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa pare, cel puţin!

STRĂINUL Ei, dar cînd cel care conduce de unul singur nu acţionează nici după legi, nici după datini şi simulează că astfel el este obligat să facă lucrul cel mai bun, acţionînd chiar împotriva legilor, aşa cum face adevăratul posesor al ştiinţei conducerii, pe cînd, de fapt, dorinţa proprie şi ignoranţa sînt iniţiatoarele acestei imitaţii, oare unul de acest fel nu trebuie numit întotdeauna tiran?

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Aşa, deci, au apărut, se poate spune, şi tiranul, şi regele, şi oligarhia, şi aristocraţia, şi democraţia; căci oamenii detestă pe acela ce conduce de unul singur şi ei nu cred că cineva ar fi atît de demn vreodată de asemenea conducere, încît să vrea şi să poată guverna cu virtute şi ştiinţă şi împărţi cu corectitudine tuturor cele drepte şi cele rînduite; dar ei cred că acesta, dacă ar vrea, ne-ar putea jigni, omorî sau năpăstui pe oricare dintre noi oricînd; căci unul, care ar fi în realitate aşa cum spunem[93], ar fi iubit şi el însuşi ar administra cetatea aplicînd în mod fericit singura formă de guvernămînt cu adevărat dreaptă.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Dar, de fapt, fiindcă în cetăţi aşa cum am spus, regele nu se naşte în chip firesc, aşa cum se întîmplă în stupi, diferenţiindu-se de îndată ca unic atît în privinţa trupului, cît şi a sufletului, trebuie, deci, ca oamenii, adunîndu-se la un loc, să alcătuiască legi scrise, restabilind în locul ordinii naturale trăsăturile celei mai adevărate forme de guvernămînt.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa se pare!

STRĂINUL Oare, într-adevăr, trebuie să admitem noi, tinere Socrate, toate relele cîte se întîmplă sau se vor întîmpla în astfel de forme de guvernămînt, numai pentru că există în ele baza realizării de acţiuni conforme reglementărilor scrise şi tradiţiei, dar nu şi ştiinţei, atîta timp cît este întru totul clar că, folosită în alt domeniu, această bază ar distruge tot ce există în el? Sau trebuie să admirăm mai degrabă altceva, şi anume: ce putere reprezintă, prin natura sa, o cetate? Căci, deşi cetăţile suferă în realitate astfel de rele din timpuri nedefinite, totuşi unele dintre ele sînt stabile şi fără răsturnări sociale; multe, însă, cînd şi cînd dispar, au dispărut deja sau vor dispărea, scufundîndu-se precum corăbiile din cauza nechibzuinţei deplorabile a comandanţilor şi corăbierilor, care au cea mai mare neştiinţă în privinţa celor mai mari primejdii; aşa şi aceştia, neştiind nimic referitor la treburile politice, îşi închipuie că, dintre toate ştiinţele, tocmai pe aceasta o deţin în chipul cel mai limpede şi în toate aspectele ei.

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte adevărat!

STRĂINUL Dar, de fapt, care dintre formele neautentice de guvernămînt este cea mai suportabilă din punctul de vedere al bunei convieţuiri, — ele toate fiind greu de suportat! — şi care este cel mai greu de suportat? Acest lucru trebuie să-l cercetăm, chiar dacă este ceva adiacent faţă de ceea ce ne-am propus să dezbatem acum; căci, probabil, acesta este, în general, scopul[94] pentru care trebuie făcute toate cîte le facem noi toţi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Trebuie să-l cercetăm, cum să nu!

STRĂINUL Numeşte-o, deci, pe aceea, dintre cele trei forme de guvernămînt, existente, care este şi cel mai greu, şi cel mai uşor de suportat!

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce sens spui asta?

STRĂINUL Nu în altul decît că monarhia, conducerea de către cîţiva şi conducerea de către cei mulţi erau trei astfel de forme de guvernămînt amintite de noi la începutul acestui discurs, care acum se revarsă în valuri.

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că erau.

STRĂINUL Divizînd acum pe fiecare dintre acestea în două, să facem şase, luînd-o separat de acestea pe cea adevărată, ca pe o a şaptea.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum?

STRĂINUL Am spus că: din monarhie provin regalitatea şi tirania; de asemenea, din conducerea de către nu prea mulţi: aristocraţia cea cu nume de bun augur, şi oligarhia; şi, la rîndul ei, conducerea de către cei mulţi, pe care atunci am considerat-o simplă, numind-o democraţie, şi ea trebuie considerată acum dublă.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum aşa? Şi pe ce criteriu am diviza-o?

STRĂINUL Pe un criteriu care nu diferă deloc de al celorlalte, chiar dacă numele ei nu este dublu; căci, desigur, modalitatea de a conduce conform legilor şi a conduce în afara legilor se află şi în aceasta ca şi în celelalte.

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr, aşa este !

STRĂINUL Ei bine, atunci, cînd o cercetam pe cea dreaptă, această diviziune nu era necesară, după cum am demonstrat în cele de mai-nainte[95]; dar, după ce am separat-o pe aceasta şi le-am considerat pe celelalte drept în mod necesar constituite, în fiecare din ele legalitatea şi ilegalitatea funcţionează ca principiu dihotomic.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa pare după cele spuse adineaori.

STRĂINUL Monarhia, desigur, strînsă în bune reglementări scrise, pe care le numim legi, este cea mai bună dintre toate şase; fără legi, însă, este cel mai greu de suportat pentru buna convieţuire.

SOCRATE CEL TÎNĂR Mă tem că da!

STRĂINUL Cît despre conducerea de către cei ce nu sînt mulţi, întrucît „puţin” reprezintă media între „unul” şi „mulţime”, tot aşa vom considera şi pe aceasta ca fiind medie

între celelalte două; iar conducerea de către mulţime este lipsită de forţă în toate privinţele, neavînd în puterea sa nici vreun mare bine, nici vreun mare rău, în comparaţie cu celelalte, deoarece conducerea, în cadrul acesteia, a fost împărţită în părţi prea mici la prea mulţi inşi. De aceea a devenit ea cea mai rea dintre formele de guvernămînt care sînt prevăzute cu legi şi cea mai bună dintre cele lipsite de legi; şi, atîta timp cît toate sînt lipsite de măsură, învinge dorinţa de a trăi în democraţie, dar, atîta timp cît toate sînt în ordine, în ea pare cel mai puţin că trebuie să trăim; *în prima*[96] este de preferat să trăieşti, ea fiind cu mult cea mai valoroasă şi mai bună, cu excepţia celei de-a şaptea, căci doar aceasta trebuie deosebită de toate celelalte forme de guvernămînt, aşa cum deosebeşti un zeu de oameni.

SOCRATE CEL TÎNĂR Se pare că astfel sînt în esenţă şi se întîmplă în realitate lucrurile; şi noi, acum, trebuie să facem precum spui.

STRĂINUL Aşadar, de fapt, pe cei care participă la aceste forme de guvernămînt, cu excepţia celei ştiinţifice trebuie să-i îndepărtăm ca nefiind oameni politici, ci răzvrătiţi şi agitatori ai unor mari iluzii, şi chiar ei înşişi sînt astfel de iluzii; şi, fiind cei mai mari imitatori şi şarlatani, ei sînt şi sofişti între sofişti[97].

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur, aceste cuvinte se întorc cu cea mai mare îndreptăţire spre aşa-numiţii oameni politici.

STRĂINUL Bun! Avem, iată, o situaţie exact ca într-o dramă satirică; căci tocmai s-a spus adineaori că poate fi imaginat un alai dansînd, format din centauri şi din satiri, pe care trebuie să-l delimităm de arta politică; acum chiar este delimitat, deşi cu foarte mare greutate.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa pare!

STRĂINUL Mai rămîne, însă, o parte a acestei turme, încă şi mai dificil de separat, datorită faptului că fiind congeneră, este în acelaşi timp şi mai apropiată genului regal şi mai greu de individualizat; iar mie îmi pare că am ajuns într-o situaţie asemănătoare cu a celor ce aleg aurul.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum?

STRĂINUL Şi acei lucrători aleg, cred, la început, pămîntul şi pietrele şi cîte altele; după aceea rămîn amestecate cele de acelaşi tip cu aurul, care pot fi separate numai prin foc, şi anume, metalele preţioase, arama şi argintul, şi, uneori, şi adamas-ul[98]; doar după ce acestea cu greu au fost separate prin proba focului, ne este permis să vedem numai ceea ce constituie aurul pur.

SOCRATE CEL TÎNĂR Într-adevăr, aşa se poate spune că stau lucrurile!

STRĂINUL În fapt, şi noi, în acelaşi fel, am separat de arta regală pe celelalte, toate cîte sînt străine şi neprietene, ca să rămînă cele valoroase şi de acelaşi gen. Printre acestea din urmă se află arta militară, ştiinţa juridică şi retorica în întregime, care, asociată cu arta regală şi convingînd în legătură cu ceea ce este drept, guvernează în comun cu aceasta treburile din cetăţi; deci: cum s-ar putea arăta mai uşor, separîndu-l, pur şi numai el însuşi, subiectul cercetat de noi acum?

SOCRATE CEL TÎNĂR Este clar că în vreun fel anume trebuie să încercăm să facem aceasta!

STRĂINUL Desigur numai prin încercare subiectul ni se va dezvălui! Şi trebuie să ne străduim să-l lămurim cu ajutorul muzicii. Spune-mi...

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce?

STRĂINUL Avem, oare, noi vreo învăţătură a muzicii şi, în general, a celorlalte ştiinţe care implică abilitate manuală?

SOCRATE CEL TÎNĂR Avem.

STRĂINUL Şi? Oare, faptul că ne întrebăm dacă trebuie sau nu să învăţăm aceste ştiinţe, oricare ar fi ele, nu vom spune că reprezintă, la rîndul lui, o ştiinţă referitoare la chiar aceste lucruri? Sau cum altfel?

SOCRATE CEL TÎNĂR Vom spune că aşa este!

STRĂINUL Aşadar vom conveni că această ştiinţă este diferită de celelalte?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Dar, oare, nici una dintre ele nu trebuie să comande alteia, nici acelea acesteia şi nici aceasta, devenind conducătoare, nu trebuie să comande tuturor celorlalte?

SOCRATE CEL TÎNĂR Aceasta trebuie să comande acelora.

STRĂINUL Dar, oare, tu declari că, după părerea noastră, aceea, care spune dacă trebuie să înveţi sau nu, trebuie să comande celei care chiar învaţă şi instruieşte?

SOCRATE CEL TÎNĂR Declar răspicat!

STRĂINUL Şi, prin urmare, şi aceea, care spune dacă trebuie să convingi sau nu, celei care este în stare să convingă?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Bine! Aşadar cărei ştiinţe îi vom atribui noi capacitatea de a convinge mulţimea şi gloata prin poveşti[99] şi nu prin învăţătură?

SOCRATE CEL TÎNĂR Este clar, cred eu, că şi acest ,,dar" trebuie atribuit retoricii.

STRĂINUL Dar faptul de a hotărî dacă trebuie să acţionezi faţă de anumiţi oameni şi în anumite împrejurări prin puterea de convingere sau prin forţă, ori pur şi simplu să nu întreprinzi nimic, pe acesta, la rîndul lui, cărei ştiinţe îl vom atribui?

SOCRATE CEL TÎNĂR Celei care comandă artei convingerii şi artei vorbirii.

STRĂINUL Dar aceasta n-ar putea fi alta, cred eu, decît puterea politică!

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte bine ai spus!

STRĂINUL Şi, astfel, se pare că această retorică a fost repede delimitată de politică, ca fiind o specie diferită si, de fapt, subordonată acesteia.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Dar despre o capacitate de felul următor ce trebuie să credem noi?

SOCRATE CEL TÎNĂR Despre ce fel de capacitate?

STRĂINUL Despre cea privitoare la cum trebuie purtat un război împotriva fiecăruia din cei cărora avem intenţia să-l declarăm; vom spune, oare, că ea ţine sau nu de vreo artă?

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar cum am concepe-o în afara unei arte tocmai pe aceea de care se serveşte şi strategia şi întreaga tactică militară!

STRĂINUL Dar cea care arată dacă trebuie purtat războiul sau dacă trebuie evitat cu bună ştiinţă din prietenie? Ce fel de ştiinţă vom înţelege noi că trebuie ea considerată: diferită de aceasta sau identică ei?

SOCRATE CEL TÎNĂR Ea trebuie considerată în mod necesar diferită, dacă vrem să fim consecvenţi celor spuse mai înainte.

STRĂINUL Deci vom declara că ea comandă celeilalte, cel puţin dacă intenţionăm să ne conformăm celor spuse mai înainte.

SOCRATE CEL TÎNĂR Aşa spun şi eu!

STRĂINUL Deci ce artă vom încerca noi să demonstrăm că este întotdeauna stăpîna acestei arte a războiului, oricît de înfricoşătoare şi de măreaţă ar fi ea, dacă nu arta care este cu adevărat regală?

SOCRATE CEL TÎNĂR Nici o alta!

STRĂINUL Aşadar, nu vom considera drept artă politică şi ştiinţa comandanţilor militari, ea fiindu-i doar auxiliară.

SOCRATE CEL TÎNĂR N-ar fi verosimil altfel.

STRĂINUL Hai, acum, să examinăm şi puterea acelor judecători care judecă drept.

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Dar, oare, se extinde această putere şi asupra a ceea ce este mai mult decît cele ce ţin de contracte, toate cîte sînt cuprinse în legile luate de la regele-legislator, avînd ca scop judecarea a ceea ce este drept şi nedrept în ele, adăugînd aici şi virtutea proprie judecătorului, aceea ca, nelăsîndu-se învins nici de daruri, nici de teamă, nici de milă, nici de

vreun alt sentiment precum ura sau iubirea, să nu încalce de bună voie ordinea stabilită de legislator în deosebirea acuzaţiilor reciproce ale împricinaţilor?

SOCRATE CEL TÎNĂR Nu, căci acţiunea acestei puteri judiciare nu este deloc mai mare decît ai spus.

STRĂINUL Şi atunci vom descoperi că puterea judecătorilor nu este regală, ba chiar că este doar păzitoarea legilor şi slujitoarea puterii regale.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cel puţin aşa pare!

STRĂINUL Cine a examinat toate ştiinţele care au fost amintite ar trebui să observe că nici una dintre acestea nu a apărut drept politică. Căci aceea care este într-adevăr regală nu trebuie să acţioneze ea însăşi[100], ci să comande celor care au capacitatea de a acţiona, căci doar ea cunoaşte oportunitatea sau neoportunitatea începerii sau impulsionării acţiunilor celor mai importante din cetăţi, pe cînd celelalte ştiinţe trebuie să îndeplinească cele ordonate.

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe drept!

STRĂINUL Aşadar de aceea ştiinţele, pe care tocmai le-am înşirat, necomandînd nici unele altora, nici lor înşile, ci, avînd fiecare de îndeplinit o anume activitate practică, şi-au luat nume conform cu particularitatea activităţii proprii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cel puţin aşa par!

STRĂINUL Pe cea care comandă tuturor celorlalte, care poartă grija legilor şi a tuturor treburilor ce ţin de *polis*[101], care le „ţese" la un loc pe toate cu cea mai mare corectitudine, cuprinzînd puterea ei într-o denumire de mare generalitate, am putea-o numi, cu foarte mare îndreptăţire, se pare, *artă politică.*

SOCRATE CEL TÎNĂR Întocmai!

STRĂINUL N-am vrea, oare, să ne întoarcem acum asupra exemplului cu arta ţesutului, odată ce ne-au devenit clare şi toate genurile de arte ce ţin de cetate?

SOCRATE CEL TÎNĂR Chiar foarte mult!

STRĂINUL Trebuie să ne referim, de fapt, la „împletitura" regală, după cum se pare, precizînd de ce fel este şi în ce fel „împletind" ne oferă ea o „astfel de ţesătură".

SOCRATE CEL TÎNĂR Evident!

STRĂINUL Fără îndoială că este un lucru dificil de demonstrat, dar necesar, după cum îmi pare.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi totuşi trebuie neapărat demonstrat.

STRĂINUL Desigur, faptul că o parte a virtuţii este ceva opus, într-un anume fel, faţă de o altă parte[102] a virtuţii este o temă potrivită celor ce se întrec în cuvinte contradictorii şi foarte expusă părerilor celor mulţi[103].

SOCRATE CEL TÎNĂR N-am înţeles.

STRĂINUL Atunci să reiau în felul următor: tu consideri, cred, că curajul reprezintă, pentru noi, o parte a virtuţii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Neapărat!

STRĂINUL Şi, desigur, cumpătarea este ceva diferit de curaj, fiind şi ea, totuşi, o parte a virtuţii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da!

STRĂINUL Acum trebuie să avem curajul să afirmăm un lucru surprinzător în legătură cu aceasta.

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce anume?

STRĂINUL Că amîndouă sînt, într-un anume fel, foarte potrivnice una faţă de alta şi că ele au poziţii contrare în multe dintre fiinţe.

SOCRATE CEL TÎNĂR Ce vrei să spui?

STRĂINUL O opinie deloc obişnuită, căci se spune mai degrabă că toate părţile virtuţii sînt cumva şi prietene unele cu altele.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da.

STRĂINUL Să examinăm acum, acordîndu-i cea mai mare atenţie, dacă acest lucru, adică prietenia dintre ele, este ceva absolut sau, mai degrabă, este ceva ce implică o diferenţă a unora faţă de celelalte de acelaşi gen?

SOCRATE CEL TÎNĂR Da. Spune doar cum trebuie să examinăm!

STRĂINUL În orice domeniu trebuie să cercetăm toate cele pe care le numim frumoase şi apoi să le aşezăm în două specii contrare una alteia.

SOCRATE CEL TÎNĂR Explică-mi mai clar!

STRĂINUL De exemplu vioiciunea şi iuţeala fie ale corpului, fie ale spiritului, fie în mişcarea vocii, existînd atît în acestea, în mod real, cît şi în imaginile realizate prin arta imitatoare a muzicii şi, de asemenea, a picturii; oare, n-ai fost tu uneori lăudătorul lor sau nu le-ai auzit lăudate de un altul de lîngă tine?[104]

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Şi, desigur, îţi şi aminteşti cum se face această laudă cu privire la oricare dintre ele.

SOCRATE CEL TÎNĂR Deloc!

STRĂINUL Dar, oare, aş putea deveni capabil de acest lucru, adică de a-ţi demonstra prin cuvinte aşa precum, gîndesc?

SOCRATE CEL TÎNĂR De ce nu!

STRĂINUL Tu pari a-ţi reprezenta prea uşor un astfel de lucru; să examinăm, deci, aceasta în genuri contrare. Căci, de fapt, în multe acţiuni şi foarte des şi iuţeala şi tăria şi vioiciunea, atît ale minţii, cît şi ale trupului şi chiar ale vocii, atunci cînd sîntem încîntaţi de ele, sînt numite de noi cu o singură denumire: „bărbăţie”.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum?

STRĂINUL Spunem despre ceva, mai întîi că este „vioi” şi „curajos”, apoi „iute” şi „energic” sau „tare”... şi tot aşa! Şi aducîndu-le tocmai numele comun de „bărbăţie”, despre care vorbesc acum, le lăudăm.

SOCRATE CEL TÎNĂR Da!

STRĂINUL Ei, şi-atunci? Oare, nu am lăudat noi adesea la multe acţiuni, modul liniştit în care ele se produc?

SOCRATE CEL TÎNĂR Chiar foarte mult!

STRĂINUL Deci, cînd afirmăm aceasta, nu spunem lucruri contrare celor de mai înainte?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum?

STRĂINUL Ori de cîte ori spunem „liniştite” şi „înţelepte” admirând înfăptuiri din domeniul gîndirii, sau „încete” şi „delicate” pentru cele din domeniul faptelor, sau „line” şi „grave” pentru cele din domeniul vocii, noi aducem tuturor acestora — şi oricărei mişcări ritmice şi oricărei opere artistice care se folosesc de încetineală, atunci cînd aceasta se potriveşte — nu denumirea de „bărbăţie”, ci pe cea de „moderaţie”[105].

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte adevărat!

STRĂINUL Şi, desigur, ori de cîte ori avem aceste două însuşiri în situaţii nepotrivite, schimbîndu-le pe fiecare din ele, le blamăm, atribuindu-le nume contrare, de astă dată.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum?

STRĂINUL Numindu-le, pe de o parte, pe acelea, care sînt, „mai vioaie”, „mai iuţi” şi „mai dure” decît se cuvine, drept „exagerate” şi „smintite”, iar, pe de altă parte, pe cele mai „grave”, „mai încete” şi „mai moi” numindu-le „temătoare” şi „laşe”, nu? Şi, aproape întotdeauna, aceste însuşiri, ca şi cele opuse precum „natura cumpătată” şi „bărbăţia”, asemenea unor caractere care-şi împart prin voinţa destinului poziţii contrare, nu vor fi găsite niciodată amestecate unele cu altele în astfel de acţiuni; dar şi în suflete le vom vedea rămînînd diferite unele de altele, dacă le-am urmări îndeaproape.

SOCRATE CEL TÎNĂR De fapt, unde zici să le urmărim?

STRĂINUL În toate aspectele pe care le-am amintit şi, probabil, în multe altele. Căci, cred eu, pe de o parte lăudîndu-le pe unele, ca pe nişte trăsături proprii, datorită afinităţii cu una sau alta dintre ele, pe de alta blamîndu-le pe cele contrare ca fiindu-le străine, oamenii ajung la multă ură reciprocă şi în multe privinţe.

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte posibil!

STRĂINUL Ei bine, această deosebire a caracterelor este doar un joc[106]; însă în problemele cele mai importante pentru cetăţi, ea ajunge să fie o boală, cea mai înspăimîntătoare dintre toate.

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce fel de „probleme foarte importante”?

STRĂINUL După cît se pare, în problema întregii organizări a vieţii. Căci există unii oameni, cu deosebire moderaţi din fire, obişnuiţi să ducă o viaţă liniştită, făcîndu-şi ei înşişi treburile lor; şi aşa cum se îngăduie la toate, cînd sînt în cetatea lor, tot astfel sînt gata să acţioneze în mod paşnic şi cînd se află în afară, în alte cetăţi; şi pentru această înclinaţie spre comportament paşnic, înclinaţie mai mare decît ar trebui, ori de cîte ori ar putea să-şi impună voinţa, ei stau retraşi, abţinîndu-se de la război şi reţinîndu-i, de asemenea, şi pe tineri, căci ei sînt dintre cei ce se supun întotdeauna, adică dintre cei care, nu în mulţi ani, ei înşişi şi copiii lor şi întreaga cetate ajung, fără să-şi dea nici ei seama, din starea de oameni liberi în cea de sclavi.

SOCRATE CEL TÎNĂR Grea şi înfricoşătoare soartă mi-ai înfăţişat!

STRĂINUL Dar ce-am spune despre cei înclinaţi spre „bărbăţie”? Oare, nu cumva împingînd întotdeauna propriile lor cetăţi spre vreun război, dintr-o dorinţă, mai puternică decît ar trebui, pentru o astfel de viaţă războinică, şi expunîndu-le urii altora, mulţi şi puternici, fie că le distrug cu totul, fie că-i fac pe concetăţenii lor sclavi sau supuşi străinilor?

SOCRATE CEL TÎNĂR Există şi astfel de cazuri.

STRĂINUL Cum să nu spunem că amîndouă aceste feluri de a fi menţin întotdeauna, în cei ce le posedă, o continuă şi imensă ură şi vrajbă reciprocă?

SOCRATE CEL TÎNĂR În nici un fel n-am putea s-o negăm!

STRĂINUL Aşadar, nu am găsit ceea ce am căutat de la început[107], anume că unele părţi ale virtuţii, şi nu lipsite de importanţă, sînt contrare unele altora prin natura lor şi că, de fapt, şi cei care le posedă sînt în aceeaşi situaţie?

SOCRATE CEL TÎNĂR Este foarte probabil!

STRĂINUL Să ne ocupăm deci de următorul lucru!

SOCRATE CEL TÎNĂR De care?

STRĂINUL Adică să aflăm dacă, printre ştiinţele care îşi realizează produsele lor — oricît de neînsemnate! — prin combinare, există vreuna care, de bună voie, le face atît din părţi rele, cît şi din părţi bune, sau dacă, mai degrabă, orice ştiinţă, oriunde, înlătură după posibilităţi părţile rele, dar le păstrează pe cele adecvate şi pe cele bune şi, făcînd din acestea, asemănătoare sau neasemănătoare, un singur produs, îi făureşte o însuşire unică şi o formă unică[108].

SOCRATE CEL TÎNĂR Sigur că astfel!

STRĂINUL Aşadar nici arta politică, cea care, după noi, este cu adevărat politică prin natura sa, nu ar alcătui de bună voie o cetate şi din oameni buni şi din oameni răi, ci este foarte evident că i-ar supune mai întîi probei jocului[109]; după această probă i-ar da celor care sînt capabili să-i educe şi sînt dispuşi să se angajeze la o astfel de sarcină, supraveghind şi conducînd ea însăşi aceasta, aşa cum arta ţesătorului supraveghează atent şi comandă dărăcitorului şi celor ce pregătesc toate cîte sînt necesare pentru urzeala ei, indicînd fiecăruia ce anume operaţii să îndeplinească, operaţii pe care le consideră necesare pentru ceea ce urmează să fie ţesătura sa.

SOCRATE CEL TÎNĂR Întocmai!

STRĂINUL De fapt, acelaşi lucru îmi pare că face şi arta regală pentru toţi cei destinaţi să fie, conform legii, educatori şi crescători; avînd ea însăşi capacitatea de a comanda, nu va permite nici un exerciţiu prin care vreunul, acţionînd pentru obţinerea amestecului de calităţi propriu acestei arte, nu ar realiza un caracter adecvat, ci, dimpotrivă, le-ar porunci să predea numai astfel de lucruri adecvate scopului; iar pe acele firi, care nu sînt în stare să-şi pună la un loc curajul cu prudenţa şi cu toate celelalte trăsături ce tind spre virtute, dar care sînt împinse de către o forţă malefică a naturii lor spre dispreţuirea zeilor, spre depăşirea măsurii şi spre nedreptate, ea, arta regală, le îndepărtează pedepsindu-le cu moartea, cu exilul şi cu cele mai mari dezonorări.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cel puţin aşa se spune că se întîmplă!

STRĂINUL Iar pe cei care se învîrt în neştiinţă şi, de asemenea, în mare josnicie ea îi leagă la jugul sclaviei.

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe bună dreptate!

STRĂINUL Cît despre ceilalţi, ale căror firi au norocul să fie apte de educare în vederea a ceea ce este nobil şi pentru obţinerea, cu ajutorul artei politice, a amestecului reciproc de calităţi, acelora dintre ei, care tind mai degrabă spre „bărbăţie", ea, arta politică, le apreciază duritatea caracterului, asemănătoare cu natura firului de urzeală; celorlalţi, înclinaţi spre moderaţie, ea le apreciază, ca să ne folosim de aceeaşi imagine din arta ţesutului, materia suplă şi moale a caracterului avînd aspectul firului de bătătură; pe aceste firi, care tind spre direcţii contrare unele altora, încearcă arta regală să le adune şi să le „împletească" în felul următor.

SOCRATE CEL TÎNĂR În care anume?

STRĂINUL Mai întîi, adunînd armonios, la un loc după înrudire, partea eternă a sufletelor acestora printr-o legătură divină; apoi, după cea divină, unind prin legături umane partea de natură animală din ele.

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar în ce sens spui asta?

STRĂINUL Opinia, considerată cu certitudine adevărată, în legătură cu cele frumoase, cele drepte, cu cele bune şi cu cele contrare acestora, ori de cîte ori se înstăpîneşte în suflete, eu o numesc ceva divin realizat într-un neam de natură semidivină[110].

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur, aşa este potrivit să spui!

STRĂINUL Aşadar, nu ştim noi, oare, că doar omului politic şi bunului legislator le este proprie capacitatea de a le forma acelora, care au primit realmente educaţia despre care am vorbit adineaori, tocmai acest lucru[111], şi aceasta cu ajutorul muzei artei regale?

SOCRATE CEL TÎNĂR Este cel puţin verosimil!

STRĂINUL Numai de n-am da vreodată, tinere Socrate, vreunul din numele, pe care le cercetăm acum[112], vreunuia care n-ar fi capabil de un astfel de lucru![113]

SOCRATE CEL TÎNĂR Pe bună dreptate te temi!

STRĂINUL Şi atunci? Sufletul curajos, care este cuprins de un astfel de adevăr, nu se îmblînzeşte el, oare, şi nu ar dori el să se împărtăşească de la cele drepte? Şi, oare, atunci, cînd nu deţine adevărul, nu decade el şi mai mult, pînă la o natură aproape sălbatică?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum să nu!

STRĂINUL Dar acum ce zici despre ceea ce ţine de natura moderată? Oare, nu devine aceasta, pe de o parte realmente prudentă şi înţeleaptă, atunci cînd deţine opinia adevărată, cel puţin în cadrul unei cetăţi, şi, pe de altă parte, dacă nu se împărtăşeşte de la acele opinii adevărate, despre care vorbim, nu primeşte ea, şi pe bună dreptate, faima ruşinoasă de „prostie"?

SOCRATE CEL TÎNĂR Ba chiar aşa!

STRĂINUL Deci, nu spunem, oare, că această „împletitură" şi această „legătură" a celor răi cu ei înşişi şi a celor buni cu cei răi nu devin niciodată solide şi că nici o ştiinţă nu şi-ar dori să se folosească vreodată, în mod serios, de o astfel de legătură pentru astfel de oameni?

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum s-o facă!

STRĂINUL Numai caracterele care au o natură nobilă de la început şi care sînt educate conform acesteia se bucură de faptul de a fi formate prin legi; şi pentru aceste caractere deţine arta regală acel remediu aşa cum am spus, aceasta este legătura cea mai divină a părţilor virtuţii neasemănătoare prin natura lor şi purtând în direcţii contrarii.

SOCRATE CEL TÎNĂR Foarte adevărat!

STRĂINUL Cît despre celelalte legături, cele umane, nu este deloc greu ca, de vreme ce această legătură divină există, să fie concepute şi ele şi, o dată concepute, să fie realizate.

SOCRATE CEL TÎNĂR Dar în ce fel? Şi care legături?

STRĂINUL Cele create prin căsătoriile şi prin schimbul reciproc de tineri din cetăţi diferite şi cele realizate prin darea şi luarea în căsătorie a tinerelor din propria cetate. Dar mulţi realizează astfel de legături de căsătorie în mod neprielnic pentru a da naştere copiilor.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum aşa?

STRĂINUL Cînd ceea ce se urmăreşte în astfel de legături ţine de bogăţie şi putere, oare, şi-ar mai da cineva osteneala să le critice, ca şi cum ar fi demne măcar de critică?

SOCRATE CEL TÎNĂR Deloc!

STRĂINUL Pe de altă parte, ar fi mult mai drept să vorbim despre cei ce se îngrijesc de neamul lor, în cazul că nu fac aceasta în chip potrivit.

SOCRATE CEL TÎNĂR Pare, într-adevăr, mai îndreptăţit!

STRĂINUL De fapt, ei nu acţionează deloc din singura raţiune dreaptă, urmărind în aceasta comoditatea imediată; şi atît prin faptul, că iubesc pe cei asemănători lor înşişi, cît şi prin faptul că nu-i îndrăgesc pe cei neasemănători, ei îşi rezervă o foarte mare parte de resentiment în aprecierile lor.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum?

STRĂINUL Cei moderaţi, pe de o parte, caută, cred, propriul lor caracter şi se căsătoresc, pe cît posibil, cu femei cu acest caracter şi îşi dau, la rîndul lor, fiicele după bărbaţii de acelaşi caracter; cum şi celălalt gen, înclinat spre bărbăţie, procedează la fel, urmărind caracterul asemănător, amîndouă aceste genuri ar trebui să facă exact ceea ce este contrar firii lor.

SOCRATE CEL TÎNĂR Cum şi de ce?

STRĂINUL Pentru că, în mod firesc, caracterul curajos, neamestecat timp de mai multe generaţii cu cel moderat, ajunge în culmea forţei sale la început, pentru ca la sfîrşit să degenereze în nebunie.

SOCRATE CEL TÎNĂR Este posibil!

STRĂINUL La rîndul lui, un suflet prea plin de teamă şi neamestecat cu curajul, rămînînd astfel pe timp de mai multe generaţii, devine mai încet la minte decît este cuvenit şi sfîrşeşte prin a fi complet infirm.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi acest lucru este posibil!

STRĂINUL Aceste legături spuneam eu că nu sînt greu de realizat, cu condiţia să existe o singură părere la ambele feluri de caractere în legătură cu ceea ce este frumos şi bun. Căci aceasta este singura şi întreaga operă a „ţesutului" regal, şi anume să *nu permită niciodată să se despartă caracterele moderate de cele curajoase, ci, „urzindu-le" împreună prin comunitatea de opinii, prin onoruri şi faimă, ca şi prin schimbul de garanţii, realizînd astfel o „ţesătură suplă" şi, cum spuneam, „bine bătută", să le distribuie întotdeauna în comun funcţiile de conducere în cetăţi.*

SOCRATE CEL TÎNĂR În ce fel?

STRĂINUL Acolo unde ar fi nevoie de un singur conducător, să fie ales unul care are amîndouă caracterele; acolo unde ar fi nevoie de mai mulţi conducători, să se aleagă proporţional din fiecare caracter. Căci caracterele comandanţilor moderaţi sînt foarte

precaute, drepte şi salvatoare, dar sînt lipsite de avînt şi de o anume îndrăzneală promptă şi practică.

SOCRATE CEL TÎNĂR Şi, într-adevăr, chiar aşa este!

STRĂINUL Caracterele curajoase, la rîndul lor, deşi mai lipsite de spiritul de dreptate şi de prudenţă, sînt, dimpotrivă, mai îndrăzneţe în acţiune. Şi este imposibil ca toate lucrurile să meargă bine în cetăţi, atît la nivel particular, cît şi la nivel de stat, dacă aceste caractere nu sînt asociate.

SOCRATE CEL TÎNĂR Desigur!

STRĂINUL Să zicem că acesta este scopul „ţesăturii" realizate printr-o bună „întreţesere" de către practica politică: un „caracter" complex format din oameni curajoşi şi oameni chibzuiţi; şi aceasta se întîmplă ori de cîte ori arta regală, adunînd la un loc vieţile acestora prin armonie şi prietenie, desăvîrşeşte astfel cea mai măreaţă şi mai bună „ţesătură"; şi, învelind cu ea pe toţi cei din cetăţi, sclavi şi oameni liberi, îi cuprinde în această „împletitură" şi, fără să lipsească cetatea vreodată de ceva, îi asigură toată fericirea care i se cuvine, o conduce şi o îndrumă.

SOCRATE[114] Foarte frumos, Străinule, ne-ai mai împlinit un chip, de astă dată al omului politic şi regal!

NOTE

[1] Este vorba despre personajul „Străinul din Elea", nenumit, pe care în traducere îl vom scrie întotdeauna cu majusculă ca şi cum ar fi un nume propriu. De asemenea, preferăm pentru vocativ forma: „Străinule", şi nu „Străine".

[2] Theodoros din Cyrene era un foarte bun matematician (a se vedea şi prezentarea mai detaliată din *Lămuririle preliminare* la dialogurile *Theaitetos* şi *Sofistul.*

[3] Greşeala lui Theodoros consta în faptul că a pus în raport de egalitate (καί-kai) doi termeni neomogeni, deci incomparabili, căci „nu există proporţie (αναλογία -*analogia)* decît acolo unde există raport (λόγος -*logos),* iar aceasta presupune termeni omogeni" *(Dies,* p. 1, nota 1).

[4] „Pe Ammon, zeul nostru" — al „nostru", al libienilor, căci Theodoros era din Cyrene, localitate din Lybia, după cum reiese şi din dialogul *Theaitetos.*

[5] Theaitetos fusese, cu o zi înainte, partenerul de dialog al iui Socrate în dialogul care-i poartă numele ca titlu.

[6] În dialogul *Sofistul,* ca partener al Străinului din Elea.

[7] Socrate îşi exprimă astfel intenţia de a deveni protagonistul următorului dialog avînd tema „filosoful", ultimul subiect din cele proiectate.

[8] Vom asocia întotdeauna numelui tînărului interlocutor al Străinului din acest dialog epitetul „tânărul", nu atît pentru a evita confuzia cu binecunoscutul Socrate, cît pentru a marca diferenţa de demnitate, mai întîi, şi de vîrstă, mai apoi.

[9] Cf. *Sofistul,* îndeosebi 291 a şi urm. şi 221 b şi urm.

[10] Metoda de divizare dialectică este aplicată la domeniul ştiinţelor, obţinîndu-se progresiv o clasificare a acestora. Cf. Dies, *Notice,* p. XVI, unde întîlnim o schemă completă a acestei clasificări.

[11] Prima mare diviziune pe specii (εῦδη — *eide)* a ştiinţelor: practice şi teoretice. în continuare diviziunea se aplică doar membrului din dreapta al dihotomiei.

[12] Medic public (τις των δημοσιευόντων ιατρών — *tis ton demosieuonton iatron)* — funcţie întîlnită la atenieni. (A se vedea şi *Gorgias,* 455 b şi 514 d). Referinţe la această categorie de medici se întîlnesc la Aristofan *(Acharnienii. Ploutos),* Herodot *(Historiai)* şi în mai multe inscripţii. Se pare că medicii publici erau aleşi dintre mai mulţi aspiranţi la această funcţie şi că aveau ca atribuţii tratamentul răniţilor de război şi măsurile sanitare şi tratamentul celor afectaţi în timpul epidemiilor. Din Herodot *(Hist.,* III, 131 şi urm.) aflăm că aceştia erau, uneori, foarte bine plătiţi (la *loc. cit.* fiind vorba de Democldes din Corton, care ajunsese să fie plătit cu 2 talanţi aur pe an).

[13] Concepţie criticată de Aristotel, *Polit.,* I, 1 (cf. Dies p. 4, n. 1).

[14] Ştiinţă (= artă) politică — ştiinţă (- artă) regală şi om politic — om regal sînt sinonime aproape perfecte la Platon, căci βασιλεύς — *basileus* şi βασιλεία — *basileia* (şi derivatele lor βασιλικός. — *basilikos* şi βασιλική — *basilike)* păstrează sensul originar de „conducător", „comandant", respectiv „artă a conducerii", „artă a suveranităţii" etc.

[15] κριτική — *kritike,* provenind de la κρίνειν — *krinein,* „a distinge", „a discerne", „a aprecia"; deci am mai putea numi această specie şi „apreciativă", „disociativă".

[16] έρμηνευτική — *hermeneutike-(arta)* hermeneutică, adică a interpreţilor, a tălmăcitorilor voinţei divine.

[17] τομή ύπείκουσα — *tome hypeikousa*—"diviziune adecvată", înţeleasă ca diviziune „care se pretează intenţiilor noastre" (Robin, p. 345) sau „linie de împărţire foarte acomodantă", precum dualitatea originară (διαφυή — *diaphye,* 259 d) ..." (Dies, p. 7, nota 1).

[18] γένεσις — *genesis,* în sensul de „producere", „realizare" (cf. Robin, p. 345: faptul de „a face ca un lucru să ajungă la existenţă").

[19] „O grupă de animale cu creştere individuală" — sintagmă care redă un singur cuvînt din greacă: μονοτφοφία — *monotrophia* („unul din numeroasele *hapax*-uri din *Omul politic,* — Dies, p. 8, n. 1).

[20] „Animale cu creştere în turmă" — în greacă άγελαιοτροφία — *agelaiotrophia;* („animale) cu creştere colectivă — în greacă κοινοτροφία — *koinotrophia.*

[21] Apar aici principalele cerinţe ale metodei: — divizarea să se facă numai pe specii; — să se evite „sărirea" unor etape în demersul metodologic; — „jumătăţile" să fie de importanţă egală, adică să fie „segmente logic echivalente şi care, între ele, epuizează genul, fiind contradictorii" (Dies, ρ. XIX).

[22] Cu alte cuvinte: „genul uman"; cf. *supra* (262 c τάνθρώπινον — *tanthropinon).*

[23] Calea aleasă îl conduce la divizarea genului de animale mergătoare în bipede şi patrupede (cf. *infra,* 266 e), diviziunea precedată de această subtilă glumă, căci „simbolurile geometrice nu sînt altceva decît modalităţi hazlii de desemnare a bipedelor (oamenii) şi patrupedelor. Capacitatea de mers a oamenilor se bazează pe puterea a două picioare, cea a patrupedelor pe puterea a patru picioare. Putere se spune în greceşte δύναμις. Dar cuvîntul are, în greacă, şi o semnificaţie geometrică: el înseamnă ridicarea la pătrat. Iar pătratul de două picioare, adică pătratul cu o suprafaţă de două picioare (= unitate de măsură — n. trad.) pătrate se obţine prin ridicarea la pătrat a diagonalei unui pătrat de un picior (. ..) Aşadar, ea este simbolul bipedităţii. La rîndul ei diagonala unui pătrat de două picioare este baza unui pătrat de patru picioare, aşadar ea este simbolul patrupedităţii (..)". (Apelt, p. 125, nota 28).

[24] Pasaj obscur, interpretat foarte diferit de comentatori. Astfel, Dies, 1935, *Notice,* p. XXIII, iar mai înainte Ast (*apud* Cousin, MDCCCXXXVII) consideră că vieţuitoarea care concurează cu omul este gîsca (!). Se pare însă că e vorba de o aluzie la patrupedul, „porc". Identificarea lui se datorează „ingeniozităţii lui Badham", care, eliminînd pe rînd — conform indicaţiilor metodei — boul, calul, măgarul, a ajuns la concluzia că doar porcul, dintre animalele domestice, a mai rămas, el corespunzînd, dealtfel, şi „diviziunii" la care s-a ajuns (cf. Apelt, p. 124, nota 28). Interpretări similare la: Cousin, MDCCCXXXVII, p. 358; Robin, II, 1955 (p. 1455, nota 31)

[25] Un ingenios joc etimologic (ύστατα — *hystata* — „cele din urmă", „ultimele" conţine silaba ύσ — *hys* —, care coincide cu cuvîntul „porc" (în greacă ύς, ύος — *hys, hyos)* care justifică explicaţia din nota precedentă, găsim la Skemp *(loc. cit. supra).* Continuîndu-l putem explica — credem — şi epitetul „nobil"', atribuit neamului porcin, căci superlativul *hystata* (înţeles, parcă în glumă, a fi un superlativ al substantivului — sic! — "porc") îi conferă o anume nobleţe! (Şi nu cum crede Robin *loc. cit. supra,* care dă o explicaţie nepertinentă pentru nobleţea „porcului", care ar consta din „abundenţa de resurse pe care o putem obţine de la el"). „Indolenţa" porcină nu mai trebuie, credem, justificată!

[26] „Odysseus şi Eumaios se întîlnesc din nou într-un mod glumeţ" (Apelt, *loc. cit. supra),* căci dacă porcul este pus să se întreacă cu omul, competitorul omului regal (adică al conducătorului turmei de oameni) devine porcarul (adică conducătorul turmei de porci).

[27] Şi în această replică se întîlnesc expresii figurate, amintind de imaginea „„conducătorului de car" (ήνίοχος — *heniochos):* „frîiele cetăţii" ((τάς της πόλεως ήνίας — *tas tes poleos henias),* aşa cum, în mai multe locuri din *Sofist* (253 b, 254 a) sau în *Omul politic* (258 c, 285 a, 290 d) se întîlnesc imagini din domeniul vînătorii.

[28] Pasajul cuprinde o recapitulare succintă a întregului demers dialectic de divizare dihotomică, cuprinzînd numai termenul din dreapta al fiecărei dihotomii, conform regulii metodei deja stabilite în *Sofistul,* 264 e.

[29] Sînt anunţate acum următoarele două mari părţi ale dialogului: mitul păstorului divin şi paradigma ţesăturii.

[30] O scholie la *Orestes* al lui Euripide redă legenda la care se face referire aici: Hermes, vrînd să se răzbune pe Pelopizi pentru moartea fiului său Myrtilos, făcu să apară în turma lui Atreus un miel cu lina de aur pe care acesta l-a prezentat ca dovadă a aprobării divine în pretenţia sa pentru moştenirea domniei. Thyestes, fratele său, obţine mielul prin intermediul soţiei lui Atreus, afirmîndu-şi el acum pretenţiile la domnie Atunci Zeus săvîrşi minunea de a schimba mersul astrelor ca semn favorabil lui Atreus (cf. Apelt, p. 126; Dies, p. 21, nota 1).

[31] „Toate acestea", adică cele trei legende care se împletesc în mitul din *Omul politic:* una „cosmică", referitoare la alternanţa celor două cicluri ale Universului, alta „antropologică" sau a generaţiei oamenilor

„născuţi din pământ” şi a treia, „socială”, cea a vîrstei de aur din timpul domniei lui Cronos (cf. Dies, pp. XXX—XLI).

[32] Fascinantă ipoteză despre originea comună a miturilor, identificată cu o „încercare” (πάθος — *pâthos),* cauză sau principiu pentru toate; ea asigură unitate şi organicitate întregului fond mitologic şi legendar grec.

[33] Imagine care a suscitat interesul comentatorilor, conducîndu-i pînă la a construi un model mecanic de funcţionare a Universului, „un aparat reprezentînd mişcările cerului, bine echilibrat şi mişcîndu-se pe un pivot” (P.-M. Schuhl, *Sur le mythe du Politique,* Rev. de Metaphys. et de Morale”, XXXIX, 1932, *apud* Dies, p. XXXI).

[34] Această „inversare” — τροπή -*trope* — a mersului astrelor reprezintă, pentru soare, *solstiţiul,* adică punctul de „întoarcere” (τρέπω — *trepo,* τέτροφα — *tetropha)* în sens contrar a direcţiei aparente de mers a soarelui la cele două *tropice* (în greacă *trope* — „răsturnare”, „întoarcere”, „inversare”, „solstiţiu” şi „tropic”). Platon imaginează pentru toate astrele o astfel de *trope.* „Aplicarea cuvîntului *trope* la o inversare cosmică înseamnă aici o deliberată extensie a sensului ei astronomic” (Skemp, p. 37, nota 2. Cf., de asemenea: Dies, p. 23, nota 1 şi Robin, II, 1955, p. 1457, nota 49).

[35] Evoluţia inversă a vieţuitoarelor specifică perioadei de rotaţie a Universului, contrară celei care continuă şi în prezent, considerată a fi „partea cea mai curioasă a mitului” (cf. P. Frutiger, p. 242), s-a produs brusc, odată cu inversarea sensului de rotire a Universului. Tabloul este foarte sugestiv. El prezintă concomitent toate vîrstele, obligate să-şi schimbe dintr-o dată evoluţia firească în una inversă şi să parcurgă în sens contrar toate stadiile vîrstelor deja parcurse anterior. în mod straniu şi cei care muriseră recent se reîntorceau la viaţă, parcurgînd în sens invers toate stadiile: bătrîneţe, maturitate» tinereţe, copilărie, spre a ajunge din nou în neant.

[36] Aşadar apariţia generaţiei celor „născuţi din pământ” (γηγενείς, *gegeneis)* — sau „fii ai pământului” (Dies, Robin) apărea ca o necesitate a explicării modului cum se putea continua viaţa pe timp de „miriade de ani” într-o astfel de rotire a Universului, de vreme ce „naşterea vieţuitoarelor unele din altele, nu exista în natura de atunci” (271 a), căci în această evoluţie inversă, din punctul nostru de vedere, nu este de imaginat dezvoltarea embrionului şi a noului-născut.

[37] „Transmiţători”, în greacă κήρυκες — *kerykes,* care înseamnă, în primul rînd, „crainici”.

[38] Pentru lămurirea aparentei inconsecvenţe, a se vedea *supra,* n. 35 şi *infra,* n. 47.

[39] Probabil cei destinaţi reîncarnării în alte fiinţe. Skemp vede aici o clară referire la orfism (cf. p. 149, nota 2). Cf. de asemenea: *Phaidon,* 82 b-c şi *Phaidros,* 248 c-249 a.

[40] ώς νϋν — *hos nyn* —, „ca acum”, înţeles cu greu în contextul lui *tote proton* — „atunci, la început”, căci Divinitatea — părăsise cîrma Universului; l-am transferat în partea a doua a perioadei, unde pare mai potrivit. Dealtfel pasajul este foarte controversat (cf. traducerile Dies, Apelt, Robin).

[41] „Păstor divin” — cuvinte inexistente în textul grec, sugerate însă atît de sintagma precedentă θειοι δαιμονε— *theioi daimones* — „genii divine”, cît şi de verbul νέμο) — *nemo* — „a împărţi”, dar şi „a păstori”.

[42] O descriere obişnuită — un *topos* — a „vîrstei de aur”, suprapusă aici perioadei de vieţuire a generaţiei „născute din pământ”.

[43] Una din numeroasele glume care se întîlnesc la Platon, chiar în cele mai sobre contexte. „Uneori Platon face cîte o glumă (παιδιά, *paidia)* care, ducînd mai departe discuţia, întrerupe exerciţiul dialectic pentru a procura, parcă, o destindere spiritului cititorului” (P. Frutiger, p. 188, nota 2).

[44] Aici vîrsta de aur a omenirii.

[45] Este aici o evidentă trimitere la teoria metempsihozei Comentatorii trimit unanim la *Phaidon,* 113; *Republica,* X; *Phaidros,* 248 şi urm.; *Timaios,* 41 şi urm.

[46] Ar putea fi considerat un *deus otiosus,* care, renunţînd la conducerea Universului şi lăsîndu-l să se conducă singur, îl face să ajungă la regimul actual.

[47] νεογενί σώματά — *neogene somata* — mai degrabă „corpurile recent-născute” decît „nou-născute”; de fapt este vorba de ultima generaţie de oameni născuţi din pămînt, surprinsă de inversarea sensului de rotire a Universului. Acestora, iviţi din pămînt, desigur bătrîni, nu le mai rămînea decît să încărunţească şi să moară, întorcîndu-se astfel din nou în pămînt. Acestei ultime generaţii de „fii ai pămîntului” îi urmează generaţia — normală, pentru noi — a celor care „iau naştere unii din alţii”.

[48] Iată justificarea acestui lung excurs mitologic.

[49] Denumirea de „păstor al turmei de oameni”, adică: „om politic” sau „regal”.

[50] În cazul oamenilor.

[51] A fost comparat cu „păstorul divin” sau chiar cu Divinitatea care conducea Universul.

[52] Disproporţia dintre lungimea şi complexitatea acestui excurs mitologic şi scopul corectării definiţiei omului politic ca „păstor divin” — resimţită de cititor şi recunoscută aici de Platon — este justificată doar de intenţia de a schimba procedeul demonstrativ. „În loc să procedeze ca de obicei, opunînd *in abstracte* două concepte ale omului politic — unul fals şi altul corect — el a preferat să recurgă la mitul alegoric, care dă conceptelor un substrat sensibil.” (P. Frutiger, p. 187)

[53] „Exemplu” — în greceşte παράδειγμα — *paradeigma.* S-a văzut în această frază „o serie de jocuri de cuvinte intraductibile”, printre care chiar unul legat de cuvîntul *paradeigma,* ceea ce presupune recursul la „ceea ce se arată”, „indicaţia” — în greceşte *deigma* (în text: ένδεικνϋναι — *endeiknynai)* adică literele cunoscute, pus alături — παρά — *para* — de cele necunoscute (cf. Robin, II, 1955, p. 1459, nota 80).

[54] Aici începe o nouă secţiune a dialogului, pe care am putea-o intitula: „Paradigma artei ţesutului” (279 b—283 b).

[55] „Antidoturi divine sau umane”: prin cele divine se înţeleg formulele magice, incantatorii sau de exorcism, iar prin cele umane leacurile, produse ale farmacopeei (cf. Robin, II. 1955, p. 1459, nota 83).

[56] Probabil fetrul (cf. Robin, II, 1955, p. 1459, nota 86).

[57] Vezi *supra* (279 d): „covoare şi învelitori”.

[58] „Împletire” — în greceşte συμπλοκή — *symploke.*

[59] „Destrămare” — în greceşte διαλυτική — *dialytike.*

[60] ναλάσιουργία — *talasiourgia* — „arta prelucrării lînei”, o importantă preocupare a femeii în antichitate.

[61] συγκριτική — *synkritike* şi διακριτική (τέχνη) — *diakritike (techne)* — „arta de a uni” şi „arta de a separa” sînt denumirile generale pentru operaţiile amintite mai sus (281 a). Apartenenţa artei ţesutului la cele două arte concomitent rezidă în specificul ţesutului însuşi: pe de o parte suveica, în acţiunea sa separă firele urzelii, realizînd ceea ce era numit mai sus „jumătate din lucrul cu suveica”, pe de alta, apare ca necesară încrucişarea firelor de urzeală, care, cuprinzînd între ele firele de bătătură, le *uneşte* într-un tot care este „ţesătura”. „Textura”, care implică aceste două operaţii *fizice,* devine o paradigmă elocventă pentru „text”, constituit pe operaţii similare *logice.*

[62] Începe aici un nou excurs (283 d—285 c.) despre „exces” — ύπερβολί) — *hyperbole* şi „lipsă” — ελλειψις — *elleipsis,* careva conduce la „arta măsurării” — metretica (μετρητική — 283 d).

[63] Dies traduce prin „necesităţile esenţiale ale devenirii” τήν της γενέσεως άναγκαίαν ούσίαν — *ten tes geneseos anankaian ousian* — explicînd în notă (p. 44) „noi modernii am spune «legea oricărei creaţii» şi este exact ceea ce vrea să spună Platon”, trimiţînd şi la *Philebos, 26* d, 64 e etc.

[64] Observaţie circumscrisă concepţiei despre echilibru, asigurat prin proporţionalitate şi validat de „dreapta măsură”, atît de caracteristică artei clasice greceşti.

[65] Adică la principalele criterii ale constituirii şi evaluării artei clasice: τό μέτριον — *to metrion* — „dreapta măsură”, τδ πρέπον — *to prepon* — principiul „adecvării”, ό καιρύς — *ho kairos* — „oportunitatea” şi τό δέον — *to deon — „necesarul”.*

[66] Iată aici formulat exact caracterul şi scopul acestui dialog: deprinderea şi perfecţionarea metodei de cercetare dialectică: ένεκα τοϋ περί πάντα διαλεκτικωτέροιε γίγνεσθαι — *heneka tou peri panta dialektikoterois gignesthai* — „pentru a deveni mai pricepuţi în toate cele ale dialecticii”, şi doar în subsidiar o problemă politică. (Părere împărtăşită şi de Dies, Apelt, Annemarie Capelle; ultima, la p.51 , conchide: „Astfel definiţia artei ţesutului şi a omului devine un pur exerciţiu al *logos*-ului”.

[67] τά ασώματα — *ta asomata* — „realităţile necorporale”, adică „Ideile”, realităţile doar inteligibile, care pot fi înţelese doar raţional λογω), spre deosebiră de „realităţile corporale” care pot fi suficient înţelese prin perceperea senzorială.

[68] Aici începe a treia — şi ultima — mare secţiune a dialogului, care va avea ca scop găsirea definiţiei adevărate a omului politic, pe baza exemplului oferit de „arta ţesutului” şi a principiului de raportare la „dreapta măsură”

[69] S-a văzut aici „principiul economiei, esenţa întregii metode” (Dies, p. 49, nota 1).

[70] În greacă: όχημα — *ochema* — „vehicul”, dar şi „suport”. „Vehiculul” — a treia specie de obiecte (produse ale unor arte), cauze auxiliare, după prima specie — „instrumentul” şi a doua — „vasul”, este de asemenea variat ca formă şl provenienţă. Poate fi „de uscat” (carul) sau „de apă” (corabia); poate fi „mobil” (carul, corabia) sau „imobil” (scaunul, jilţul); poate fi făcut din lemn, fier, şi chiar ceramică, în cazul unor tipuri de scaune.

[71] În greacă: πρόβλημα — *problema* — aici în sensul etimologic concret: „ceea ce este pus în faţă (spre apărare)”. Este desigur ulterior şi figurat sensul: „ceea ce este pus în faţă (spre rezolvare)”, „problemă”.

[72] În greacă: το πρωτογενές άνθρώποις κτήμα — to *protogenes anthropois ktema* — „ceea ce a fost obţinut mai întîi de către oameni (prin muncă)”. Lui Skemp (p. 183, nota 1), i se pare că Străinul din Elea foloseşte aici o expresie arhaică, căreia îi dă o turnură modernă pentru a exprima o nouă idee.

[73] „Toate bunurile posedabile” (Dies).

[74] Concepţie curentă în societatea sclavagistă, după care sclavii erau consideraţi instrumente vorbitoare.

[75] μεγίστους — *megistous* — „cei mai importanţi” — înţeles calitativ (Dies, Robin, Apelt) sau extensiv (Skemp: „clasa cea mai extinsă a slujitorilor”).

[76] Sînt cuprinse aici toate categoriile de secretari şi funcţionari care completau aparatul administrativ. Pentru detalii, cf. Skemp (p. 187, nota 1), Dies (p. 54. nota 1) şi Robin (p. 1461. nota 128).

[77] τους βεβασανισμένους — *tous bebasanismenous* — expresie figurată evocînd imaginea sclavilor interogaţi prin tortură.

[78] În greacă: καί — *kai* — „şi" (conjuncţie coordonatoare copulativă); am preferat traducerea ei prin cea adversativă „dar", pentru că elementele de compunere din cuvintele ce alcătuiesc sintagma a- privativ (din άσθενέσι — *asthenisi* — „slabe") şi poly-cumulativ (din πολυτρόποις — *polytropois* — „şirete") induc o anumită opoziţie. (în legătură cu identificarea animalului „slab, dar şiret", Skemp opinează — *ad locum* — că ar fi vorba de cameleon).

[79] Imagine preluată din domeniul teatrului, sugerînd asumarea rolului principal — al protagonistului — de către un „personaj" secundar şi incompetent — corul.

[80] *τήν ύπο των όλίγων δυναστείαν* — ten hypo ton oligon dynasteian — *perifrază pentru* oligarchia (infra, *291 e).*

[81] Una din clasificările tradiţionale din Antichitate; în altele a mai apărut o a şasea formă, *demagogia,* ca aspect denaturat şi reprobabil al democraţiei. Dealtfel, Platon o are în *re-* dere, fără s-o numească, chiar în acest dialog (cf. 302 d).

[82] βουλησόμεθα — *boulesometha* — „vom vrea" — formulare atenuată a necesităţii de a clarifica o neînţelegere a tînărului interlocutor; de fapt, „va trebui".

[83] Expresie ce pare o zicală populară sau, poate, un citat celebru, uşor de recunoscut pe atunci.

[84] σοφος καΐ άγαθός — *sophos kai agathos* — „înţelept şi bun", de fapt: cel care deţine ştiinţa (conducerii) şi care are cele mai înalte calităţi morale şi cele mai bune intenţii.

[85] Primul principiu: ştiinţa (επιστήμη — *episteme)* — criteriu suprem în definirea adevăratului conducător politic şi a constituţiei autentice (cf. 292 b-c); al doilea principiu: legalitatea (μετά νόμων — *meta nomon)* — criteriu secundar în evaluarea constituţiilor.

[86] A fost identificat aici un vers din Homer, *Iliada* (XI, 514) — cf. Dies, p. 66, nota 1; Apelt, p. 134, nota 100; Robin, II, 1955, p. 1461, nota 148 ş.a.

[87] πλασάμενσι τί σχήμα — *plasamenoi ti schema* — „imaginîndu-ne o situaţie fictivă"; *schema* — „formă", „figură", „postură", „atitudine sau situaţie convenţională", „figură de stil". Recursul la „mijloacele literaturii" — formă dialogată, mituri, figuri de stil — este frecvent la Platon

[88] κύρβις — *kyrbis* — „piramidă turnantă" cu trei feţe, din lemn sau piatră, pe care se scriau legile, prevăzută cu un pivot pe care se putea roti; στήλη — *stele* — „stelă", placă sau coloană, din piatră, marmoră sau bronz, pe care se gravau diferite inscripţii. în vechime constituiau principalele modalităţi prin care erau promulgate legile. Prestanţa şi venerabilitatea acestor procedee accentuează ironia prezentă, dealtfel, in întregul fragment (298 a-299 a).

[89] Posibilă aluzie la acuzarea şi condamnarea lui Socrates în cazul că dialogul a fost scris ulterior.

[90] În greacă: δεύτερος πλους — *deuteros plous* — „a doua navigaţie", expresie din domeniul marinăritului, desemnînd o a doua soluţie, mai anevoioasă, în caz de dificultate. Am tradus expresia *ad sensum.* Pentru informaţii suplimentare şi interpretări originale vezi nota 567 la *Phaidon* (trad.) în Platon, *Opere,* IV, pp. 279—280.

[91] „Cei bogaţi" — sinonim, aici, cu „cei buni".

[92] Versiune diferită „ în manuscrise faţă de ediţii, care, aproape toate, au corectat, fiecare în felul ei, locul în cauză. Noi am urmat aici versiunea redată de ediţia „Les Belles Lettres". (Cf. pentru detalii, Dies, p. 71, nota 1 şi Robin, II, 1955, p. 1462, nota 161).

[93] Platon are în vedere aici monarhul autentic, adică cel ideal.

[94] „Scopul" urmărit: găsirea celei mai suportabile forme de guvernămînt.

[95] Cf. *supra,* 293 d—294 c, unde forma ideală de guvernare era situată mai presus de legi, singurul criteriu constitutiv fiind ştiinţa (conducerii).

[96] Adică: în monarhia bazată pe legalitate.

[97] Pentru atitudinea lui Platon faţă de sofişti şi sofistică a se vedea, printre altele, dialogurile *Gorgias, Menon* şi *Solistul.*

[98] άδάμας (—αντος) — *adamas* — „fier foarte dur, oţel", fel de metal, de culoare aproape neagră, avînd unele proprietăţi asemănătoare cu aurul. Este numele dat, mai tîrziu, diamantului.

[99] δια μυθολογίας — *dia mythologias* — „cu ajutorul mitologiei", adică prin recursul la mijloace fictive şi simbolice, opuse celor ştiinţifice.

[100] Ea fiind o ştiinţă *teoretică,* şi nu *practică.*

[101] Am păstrat aici denumirea grecească *polis* pentru „cetate", „stat", evidenţiind astfel etimologia termenului de „artă *politică".*

[102] În text: είδος — *eidos* — „specie", sinonim aici cu precedentul μέρος — *meros* — „parte".

[103] Exegeţii (Dies, Robin etc.) au identificat mai multe locuri *(Protagoras,* 329 b—332 a, 349 a—350 c; *Menon,* 70 a— 79 e; *Republica,* 427 d—434 d; *Legile,* XII, 963 a—968 a), în care este dezbătută această problemă a unităţii virtuţii, în general, şi a opoziţiei „virtuţilor", în particular.

[104] Probleme prezente în *Theaitetos, Charmides, Republica*.

[105] κοσμιότης — *kosmiotes* — „sobrietate (Dies), „măsură" şi „ordine bună" (Robin), „cumpătare" (Apelt); am optat pentru versiunea „moderaţie", ca opunîndu-se, într-un fel, termenului „bărbăţie".

[106] Afirmaţia este valabilă pentru cazul cînd acest conflict de caractere se întîlneşte în domeniul artei, domeniu al ludicului prin excelenţă (la care Platon se referea *supra,* 306 d). Aici totul se face „pentru joc" (παιδιάς ενεκα — *paidias heneka,* 288 c).

[107] Cf. *supra,* 306 a.

[108] În greacă: μίαν δύναμιν και ίδέαν — *τηίαη dynamin kai idean;* expresia conţine ideea de unitate funcţională *(dynamis)* şi structurală *(idea)*.

[109] Supunerea la „proba jocului" — παιδιά βάσανος — *paidiai basanos* — se aplica, desigur, copiilor; ingeniozitatea în joc reprezenta dovada capacităţilor copilului, iar jocul însuşi devenea o metodă de educare a copiilor pentru a deveni bărbaţi vrednici (cf. *Republica,* 558 b).

[110] δαιμονίω γένει — *daimonioi genei* — neamul omenesc este considerat „semidivin", de fapt, de rangul unei zeităţi minore.

[111] Adică: formarea opiniei adevărate.

[112] De fapt, numele de βασιλεύς — *basileus* — „rege", „suveran" şi πολιτικός — *politikos* — „om politic".

[113] Cf. nota 112.

[114] Cf. *Lămuriri preliminare,* cap. „Despre personaje" la dialogul *Omul politic.*